

Söke'nin İşgali ve İşgal Döneminde Rum Faaliyetleri

The Occupation of Söke and Greek Activities During the Occupation Period

Abdullah Doğtekin

Dr.

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Tarih Bölümü

abdullahdogtekin@hotmail.com

ORCID ID : 0000-0002-5070-3666

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi / Received : 5 Eylül 2021
Kabul Tarihi / Accepted : 1 Ekim 2021
Yayın Tarihi / Published : 15 Ekim 2021
DOI Number : 10.21021/osmed.991385

Kaynak Gösterme / Citation

Doğtekin, A. "Söke'nin İşgali ve İşgal Döneminde Rum Faaliyetleri". *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 13 (2021): 143-168.

Söke'nin İşgali ve İşgal Döneminde Rum Faaliyetleri

The Occupation of Söke and Greek Activities During the Occupation Period

Abdulah Doğtekin

Öz

Sisam Adası'nın hemen karşısında yer alan Söke, daha öncesinde olduğu gibi Millî Mücadele döneminde de Rum nüfusunun yol açtığı sorunlarla karşılaşacaktır. Özellikle Sisam Adası bu türden faaliyetleri yürüten Rumların yuvası haline gelmiştir. Yunanistan ve adalardan gelen Rum eşkıyalar, yerli Rum çeteleriyle birleşmek suretiyle işledikleri cinayetler sonucunda sadece can kaybına neden olmadılar. Soygun ve yağmacılık faaliyetlerinde de bulunarak Müslüman Türklerin eşyalarını ve hayvanlarını gasp ettiler. Söke'deki Rumlar işgal döneminde eşkıyalığın yanı sıra propaganda ve casusluk faaliyetlerinde de bulunarak düşmana bilgi taşımışlardır. Bu çalışmada, işgalden sonra Söke Rumlarının tutum ve davranışlarında meydana gelen değişimler ile Söke kazası ve civarında gerçekleşen Rum faaliyetleri ele alınacaktır. Anadolu toprakları karşısında yer alan Ege adaları, dün olduğu gibi bugün de önemli bir tehdit ve tehlike arz etmektedir. Makale, işgal döneminde Ege adalarındaki Yunan ve Rum faaliyetlerine de değinerek bu tehlikeye bir kez daha dikkat çekmeyi de amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Söke, Rum, Rum çeteler, Yunan işgali

Abstract

Söke, which is located just across Samos Island, will face the problems caused by the Greek population during the National Struggle period as well as before. Especially the island of Samos has become the home of the Greeks who carry out such activities. Greek bandits from Greece and the islands did not only cause loss of life as a result of the murders they committed by merging with local Greek gangs. They also usurped the belongings and animals of Muslim Turks by engaging in robbery and plundering activities. The Greeks in Söke carried information to the enemy by carrying out propaganda and espionage activities as well as banditry during the occupation period. In this study, the changes in the attitudes and behaviors of the Greeks of Söke after the occupation and the activities of the Greeks in and around the town of Söke will be discussed. The Aegean Islands, located across Anatolian lands, pose a significant threat and danger today as it was yesterday. The article also aims to draw attention to this danger once again by mentioning the Greek and Greek activities in the Aegean Islands during the occupation period.

Keywords: Söke, Greek, Greek Gangs, Greek occupation

Giriş

Yunanistan'ın bağımsızlığından itibaren Ege Bölgesi, bir taraftan Yunanistan ve Etnik-i Eteryay Cemiyeti'nin çabalarıyla hızla Rumlaştırılırken, diğer taraftan ise Rumların bölgedeki sayısı artırılarak ve emperyalist devletlerin de desteğini almak suretiyle Batı Anadolu ve adalar Yunanistan tarafından ilhak edilmeye çalışılmıştır¹. Bu bağlamda Söke kazası da Rum nüfusunun fazlalığıyla dikkat çekmektedir. 1917 yılı içerisinde, İzmir ve çevresi nüfus istatistiği verilerine göre Söke kazasının toplam nüfusu 37.863 olup, bunun 21.639'u Müslüman, 16.016'sı ise Rumlardan oluşmaktadır. Nüfusun geriye kalanını ise 208 kişi ile Ermeni ve Museviler teşkil etmektedir². Sancaktaki Rum nüfusunun yaklaşık olarak yarısının Söke kazasında yaşadığı görülmektedir. Yukarıdaki verilere çok yakın olarak Söke kazasının nüfusu hakkında 1918 yılına ait bir başka veride ise kazanın toplam nüfusu 38.049 olup, bunun 21.765'i Müslümanlar, 16.059'unu ise Rumlar teşkil etmektedir. Diğer etnik unsurlar ise 225 kişidir³.

Bölge genelinde olduğu gibi Söke kazasında da sanayi, sanat ve ticaret sahasında azınlıkların, özellikle de Rumların hakimiyetleri açıkça hissediliyordu. Nitekim, Albay Şefik Bey'in de belirttiği üzere Rumlar, tarım ve en çok da ticaretle iştigal etmekte ve Türklerin tarımdan elde ettikleri kazançlarını, ticari aracılıklarla ellerinden alarak Türklerden refah seviyesi daha yüksek bir hayat tarzı sürdürmekteydiler⁴. Özellikle de Rumlar, hemen her iş kolunda varlık göstermişlerdir. Bu durum kazanın idari yapısında da gözlemlenmektedir. Söke'nin hemen karşısında yer alan Sisam Adası'ndan kayıklarla Söke kıyılarına çıkan ve mahalli Rumlarla birleşen Rum eşkıyaları sıklıkla köylere taarruz etmekteydiler. Yunanistan ve İtilaf Devletlerinden cesaret alan ve pek çok cinayet ve gasp olaylarını gerçekleştiren bu Rum eşkıyalar, Türk köylülerinin öküzlerini, koyunlarını ve sair hayvanlarını zorla alıp sürerek, kayıklarla Sisam Adası'na götürmekteydiler⁵.

Bölgedeki Rumların ihaneti yukarıda belirtilen hususlarla da sınırlı kalmamış, Anadolu'nun işgali sürecinde Yunan düzenli ordusunda da gönüllü olarak yer almışlardır. Bunlar, düşman ülkeler için casusluk yapmaya ve Osmanlı savaş gücünü baltalamaya ikna edilmişlerdir. Cihan Harbinden itibaren casuslukla elde edilen haberler sayesinde, Anadolu sahilinin en uç noktalarındaki Türk köylere kıyının açığındaki adalardan gelen Rum çeteleri tarafından sık sık baskınlar yapılmıştır⁶. Cemal Paşa'nın hatıralarında anlattıklarına göre, İttihat ve Terakki Partisince de Büyük Harp boyunca en önemli unsur meselesi, Aydın vilayetinin sahil kısımlarında çoğunlukla oturan Rumlar sorunu idi⁷. Casusluğun yanı sıra askere alınan Rumların firarlarına destek Olma, ihtilal komiteleri ve çeteler oluşturma, istihbarat toplama, propaganda ve sabotaj gibi faaliyetlerde de bulunmuşlardır⁸.

¹ Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlıarken*, (İstanbul: Hür Yayın, 1981), 42.

² Erkan Serçe, *İzmir ve Çevresi Nüfus İstatistiği 1917*, (İzmir: Akademi Kitabevi, 1998), 32-33.

³ Necmi Ülker, "Mondros Mütarekesi Döneminde Aydın Vilayetinin Nüfusuna Dair Bir Belge", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.V, (1990): 35-36.

⁴ Nuri Köstüklü, *Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1990), 209.

⁵ Rahmi Apak, *İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, (Ankara: TTK, 1990), 93; Sıtkı Aydın, *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1990), 82.

⁶ Liman Von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, Çev. Eşref Bengi Özbilen, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 2018), 198-199.

⁷ Cemal Paşa, *Hatıralar*, haz. Alpay Kabacalı, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 2017), 88-89.

⁸ Michael Llewellyn Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz (İonian Vision)*, (İstanbul: Hürriyet Yay., 1978), 43-44; Salahi R. Sonyel, "Hıristiyan Azınlıklar ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemi", *Yeni Türkiye Dergisi*, 38/3-4(2001): 687-691.

Yöntem

Bu makalede, Söke'nin işgali ve işgal dönemi boyunca Söke kazası ile civarındaki Rum faaliyetleri ile Osmanlı yönetiminin bunlara karşı almış olduğu tedbirler ve mücadele seyri incelenmeye çalışılacaktır. Çalışmamızda Rum faaliyetleri Söke kazası özelinde irdelenirken başlıca şu sorulara cevap aranacaktır: İncelediğimiz süreçte Rum asker firarilerinin ve Rum çetelerinin Söke kazası ve yakın çevresinde yol açtığı eşkıyalık olayları nelerdir? Merkezi yönetiminin iç güvenlik ve asayiş sorununa dair temel yaklaşımları nelerdir? Eşkıyalık olgusunun Söke halkı üzerinde ne tür etkileri olmuştur? Kazadaki ekonomik ve toplumsal yaşam bu süreçten nasıl etkilenmiştir? İtilaf Devletleri ve Yunanistan ile iş birliği yapmalarının ve bir ihanet sürecine girmelerinin nedenleri nelerdir?

Makale ele alınırken mümkün olduğunca birincil kaynaklardan özellikle Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi belgelerinden istifade edilmiştir. Bu belgeler içerisinde ağırlıklı olarak Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalemi, Dâhiliye Şifre Kalemi, Dâhiliye Kalem-i Mahsus, Dahiliye İdare-i Umumiye, Dahiliye İdare-i Umumiye Ekleri ve Hariciye İstanbul Murahhaslığı fonlarından yararlanılmıştır. Cumhuriyet Arşivi ile Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivinde de katalog taramaları yapılmış fakat konumuzla ilgili olabilecek belgeler bulunulamamıştır. Osmanlı arşiv vesikaları dışında söz konusu tarihsel dönemi kapsayan hatıratlardan ve telif ve tetkik eserlerden de istifade edilmiştir. İncelediğimiz konu her ne kadar bazı telif eserlerde ele alınmışsa da⁹ bu ele alış şekli kısmi olup, bizim çalışmamızda yer verdiğimiz gibi bütüncül ve kapsamlı değildir. Bunun yanı sıra söz konusu çalışmalarda daha çok Atase Arşivi'nden yararlanılmış olup, Osmanlı Arşivi belgelerine ya hiç müracaat edilmemiş ya da bazı çalışmalarda kısmen yer verilmiştir. Makale bu yönüyle hem kapsamlılığı ve ele aldığı kaynaklar bakımından, hem de incelediğimiz tarihsel süreç açısından bir ilk olma özelliği taşımaktadır.

⁹ Söz konusu eserler için bkz.: Şefik Aker, *57. Tümen ve Aydın Millî Cidali, I-II-III*, (İstanbul: Matbaa-i Askeri, 1937); Sıtkı Aydın, *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1990); Ömer Sami Coşar, *İstiklal Savaşı Gazetesi, C.I*, (Milliyet Yay., 15 Mayıs 1919-8 Ekim 1919); Mevlüt Çelebi, *İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922)*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2010); M.Tayyib Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken (Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına)*, (İstanbul: Kronik Yay., 2018); Şaduman Halıcı, *Millî Mücadele'de Kuşadası ve Söke (1919-1922)*, (İzmir: Yeniol Matbaası, 2009); Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 2006); Zafer Çakmak, *İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi*, (İstanbul: Yeditepe Yay., 2007); Yaşar Çağbayır, *Söke*, (İzmir: Ayma Matbaası, 1989); İsmail Gün-Ahmet Özdemir, *Söke Tarihi ve Coğrafyası*, (Aydın: CHP Basımevi, 1941); Talat Yalazan, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)*, I-II, (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994); Millî Mücadele'de Aydın Cepheleri 3-Millî Mücadele'de Söke Cephesi ve Sökeli Cafer Efe Paneli 31 Mart 2006, Editör: Günver Güneş, (Aydın: Aydın İli ve İlçeleri Kültür ve Eğitim Derneği Yay., 2007), 1-135; Günver Güneş, "Yunan İşgalinin Söke ve Çevresinde Yarattığı Tahribat", *Millî Mücadele'de Aydın Cepheleri 3-Millî Mücadele'de Söke Cephesi ve Sökeli Cafer Efe Paneli 31 Mart 2006*, Aydın İli ve İlçeleri Kültür ve Eğitim Derneği Yay., Aydın, (2007); 73-96; Günver Güneş, "Kurtuluş Savaşı'nda İşgal Döneminde Söke", *I. Uluslararası Aşağı Büyük Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat tarihi Sempozyumu 15-16 Kasım 2001, Söke*, Editör: Adnan Öztürk, İzmir, (2002): 109-120.; Türkmen Parlak, *İşgalden Kurtuluşa I Yunan Ege'ye Nasıl Geldi (İlk Günler)*, (İzmir: İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yay., 1982); Muhammed Sarı-Muttalip Şimşek, "Millî Mücadele Yıllarında Aydın Sancağında Gayri-i Müslimlerin Faaliyetleri", *Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Millî Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu 2-4 Ekim 2012, C.II*, Ankara, (2014); Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, I, (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yay., 1991).

1. Söke'nin İşgali

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden bir gün önce yani 14 Mayıs 1919 tarihinde İtalyanlar, Kuşadası kazasına 150 kişilik bir müfreze çıkardılar¹⁰. Kuşadası'nın işgalinden sonra 150 kişilik bu müfreze, Yunanlıların Aydın'a doğru ilerlemelerini durdurmak amacıyla Selçuk'u işgal ettiler¹¹. Yine aynı günlerde İtalyan zırhlısı tarafından 350 kişilik silahlı bir birlik daha Kuşadası'na çıkarıldı ve İtalyanlar yaptıkları açıklamalarda, bu çıkarmanın Osmanlı Hükümeti ile ortak olarak verilen emre istinaden gerçekleştirildiğini beyan ettiler. Fakat bu durum yerel yönetim tarafından ikna edici bulunmamış ve işgal, Kuşadası Kaymakamlığı tarafından protesto edilmiştir. Aydın Valisi Ahmet İzzet Bey de kaymakama destek olmuş ve protestodan geri adım atılmaması hakkında kaymakama talimat vermiştir¹².

Kendilerine hedef olarak Söke'yi seçen İtalyanlar bu amaçla öncelikli olarak Söke kazasına bir keşif gezisi düzenlediler. Bu bağlamda İtalyan Albay Alessandro Ciano, 14 Mayıs günü yaveri ve emir çavuşu ile birlikte Söke'ye hareket etti¹³. Albay burada yaptığı konuşmada bölgeye Yunan kuvvetlerinin gelme olasılığının bulunmadığını belirterek 15 Mayıs günü Söke'ye 100 asker göndereceğini açıkladı. Ayrıca İtalyan işgalinin amacının bölge halkının huzur ve güvenliğini sağlamak olduğunu belirtti¹⁴. Yunan ileri harekâtını önlemek amacıyla Selçuk'ta yaptıkları gibi Söke'de de hükümet konağına bayraklarını çektiler¹⁵.

İtalyanlar, 15 Mayıs günü Selçuk'taki kuvvetlerinden 1500 piyade, 200 süvari ve dört makineli tüfekten oluşan bir askeri gücü Söke istikametinde harekete geçirdiler. Bu askeri birliklerin bir kısmı Balatçık istasyonuna doğru hareket ederken, diğerleri de Söke'ye yöneldiler¹⁶. Mayıs'ın 17'sinde ise Kuşadası'na iki vapur İtalyan askeri daha çıkarıldı. Kuşadası'nda bulunan 34. İtalyan Alayı da Söke'ye hareket etmek üzere hazır tutuldu¹⁷. Söke, 17 Mayıs 1919 tarihinde Kuşadası'ndan hareket eden ve İtalyan komutan Alessandro komutasında bulunan üç subay ve 200 askerden oluşan bir birlik tarafından işgal edilmiştir. Bunlar daha önce gelmiş olan İtalyan birlikleriyle Söke'de birleşmek suretiyle işgali gerçekleştirmişlerdir¹⁸.

İşgalden birkaç gün sonra İtalyan komutanı Teğmen Ugo Luca, Söke halkını komutanlık binası önünde toplayarak bir konuşma yapmış ve konuşmasında kendilerinin Söke'ye Sultan'ın emriyle geldiklerini ifade etmiştir. Şüphesiz ki asla doğru olmayan böyle bir iddiada bulunmakla İtalyanlar, işgalin Osmanlı Devleti'nin onayı ile gerçekleştirildiği izlenimini vermeye çalışmışlardır. Halkın üzerinde idari ve manevi otoritesi olanlarla iyi ilişkiler kurmak suretiyle halkı kendi yanlarına çekmek İtalyan işgal siyasetinin

¹⁰ İlhan Tekeli-Selim İlkin. *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, (Ankara: TTK, 1989); *Türk İstiklal Harbi: Batı Cephesi, I, 1. Kısım*, (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994).

¹¹ Halıcı, a.g.e., 133.

¹² BOA. DH. ŞFR. 630/9.

¹³ BOA. EUM.KLH. 4/34-14.

¹⁴ Halıcı, a.g.e., 133.

¹⁵ Parlak, a.g.e., 411.

¹⁶ Halıcı, a.g.e., 139-140.

¹⁷ BOA. DH. ŞFR. 630/129.

¹⁸ Celal Bayar, *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Giriş, VI*, (İstanbul: Sabah Kitapları, 1997), 156; Süvari Yüzbaşı Ahmet, *Türk İstiklal Harbi Başında Millî Mücadele*, (İzmir: Akademi Kitabevi, 1993), 61; Mevlüt Çelebi, "İtalyan İşgal Bölgesi olarak Söke" *Millî Mücadele'de Aydın Cephesi 3-Millî Mücadele'de Söke Cephesi ve Sökeli Cafer Efe Paneli 31 Mart 2006*, Aydın İli ve İlçeleri Kültür ve Eğitim Derneği Yay., Aydın, (2007): 70.

önemli bir yönünü oluşturmaktadır¹⁹. İşgal, halk tarafından ise sükunetle fakat büyük bir üzüntü içerisinde karşılanmıştır²⁰.

Haziran 1919 tarihi itibarıyla İtalyanların Söke ve Kuşadası kazalarında bir alay piyade birlikleri bulunmakta olup, bir alay süvari birliğinin de gelmesi beklenilmekteydi²¹. Bunlardan bir müfreze Selçuk civarına, bir müfreze Aziziye civarına ve bir tabur asker de Söke'ye yerleştirilmiştir. Söke ve Kuşadası sahilleri İtalyan römorkörleriyle kontrol altında tutularak firarilerin dönmesine engel olunmaktadır. Yine aynı günlerde bütün teçhizatıyla dört batarya dağ topu bir İtalyan nakliye gemisiyle Bağçecik iskelesinden Kuşadası'na çıkarılmış ve bu toplardan bir kısmı da Söke'ye nakledilmiştir²².

İtalyanlar, işgal ettikleri diğer yerlerde olduğu gibi Söke'de de İslamların muhabbetlerini kazanmak amacıyla her türlü taşkınlıklardan çekiniyorlar ve misafir gibi ne lehte ne de aleyhte hiçbir şeye karışmadan oturuyorlardı²³. Şehir ve kasabalardaki nüfuzlu kişileri elde etmeye çalışarak, gittikleri her yerde sıhhi teşkilat kurarak halkın gönlünü kazanmaya çalışmışlardır²⁴. Örneğin İtalyanlar bunun için Osmanlı İstiklal gününde Söke'de yedi pare top atmışlardır²⁵. Türklerin sevgisini kazanmak için bilhassa Yunan işgalinden kaçan Türk ahaliye yardımlarda bulunmuşlar, halktan isteyenlere koruma belgeleri dağıtmışlardır²⁶. Söke ve Nazilli'deki muhacirlere battaniyeler göndermişlerdir. Hatta, Söke Milli Müfrezesini giydirmek için İtalyan askeri elbiseleri yardımında bulunmuşlar, fakat 57. Tümen komutanı Albay Şefik Bey'in Osmanlı askerinin İtalyan kisvesi altında bulunmasını onur kırıcı bulması üzerine bu yardım reddedilmiştir²⁷. Bu bağlamda İtalyanlar, işgal politikaları icabı, halka yiyecek ve giyecek yardımında bulunmuş, sağlık hizmetleri vermişlerdir. Ayrıca imar, haberleşme, eğitim, bankacılık, eğlence gibi değişik alanlarda da yatırımlar yapmışlardır²⁸. Mesela, yörenin çiftçi ve tüccar İslam ahalisine kredi vermek için Söke ile beraber Antalya, Konya ve Kuşadası'nda "Banka Di Roma" nın şubesini açmışlardır²⁹. Bununla beraber tarafsızlık politikası gereği, Türklerin kendilerini savunmak amacıyla silahlı hazırlık yapmalarına karışmadıkları gibi Sisam Adası'ndan gelen Yunanlılarla yerli Rum eşkıyasının birleşmek suretiyle köyleri soymalarına ve hayvanları gasp etmelerine de müdahale etmemişlerdir³⁰. Şefik Bey'e göre ise İtalyanlar, Türklerle Rumların boğuşmasına taraftar bir siyaset takip etmişlerdir. Şefik Bey, yaşanan birçok olayın bu düşüncesini ispat ettiğini belirtmektedir³¹.

Bununla beraber Rumlar, bölgede izlenen siyaset ve olayları böyle aksettirmemişler, Türklere ve İtalyanlara karşı Rum Patrikhanesi ve metropolitlerin de bizzat içinde buldukları iftira faaliyetlerine girişmişlerdir. Nitekim içlerinde Söke Metropolitleri Aleksandros Efendinin de bulunduğu İzmir, Aydın ve

¹⁹ Halıcı, a.g.e., 140; Çelebi, a.g.e., 70.

²⁰ Gün-Özdemir, a.g.e., 100.

²¹ BOA. DH.İ.UM. EK. 53/51-1.

²² BOA. DH.İ.UM. EK. 53/51-5.

²³ Bayar, a.g.e., 156; Aker, a.g.e., II, 76.

²⁴ Tansel, a.g.e., I, 214-215.

²⁵ Aker, a.g.e., III, 67.

²⁶ Çelebi, "İtalyan Arşiv Belgelerinde...", 5.

²⁷ Aker, a.g.e., III, 77.

²⁸ Ferhat Berber, "Söke Kuva-yı Milliye'si", *Millî Mücadele'de Aydın Cepheleeri 3-Millî Mücadele'de Söke Cephesi ve Sökeli Cafer Efe Paneli 31 Mart 2006*, Aydın İli ve İlçeleri Kültür ve Eğitim Derneği Yay., Aydın, (2007): 39-47.

²⁹ Çelebi, a.g.e., 5.

³⁰ Bayar, a.g.e., 156.

³¹ Aker, a.g.e., II, 4.

Ayasulug Metropolitlerinden oluşan din adamları İtilaf Devletleri ile Venizelos'a çektikleri ve imzaladıkları telgrafta “Türklerle İtalyanların işgal ettikleri mevakide Hıristiyan ahali müthiş sui muamelelere hedef olmaktadır. Hesapsız Türk eteleri Türk memurlarının himayesi altında faaliyette bulunmakta, Hıristiyanları kesmekte ve emvalini yağma eylemektedir. İtalyanların tahtı işgalinde bulunan Söke, Kuşadası, Küllük ve Muğla havalisi Hıristiyan aleyhtarı hareketin merkezi olmuştur. İtalyan torpidoları cepane ile beraber çete rüesasını taşımaktadır. İtalyan kıtaatının huzuru Türkleri teşci ve tahrik etmekte olduğundan İtalyanların uzaklaştırılmasını insaniyet ve adalet namına istirham ederiz.” şeklinde yalan, iftira ve kara propaganda da bulunmaktan çekinmemişlerdir³².

Maalesef ki bölgedeki olaylar Metropolitlerin iddia ettiklerinin aksine cereyan etmektedir. Yüzlerce silahlı Selçuk Rum'unun saldırı ve yağmagirliği devam etmiştir. Selçuk ve Aziziye'deki Jandarma takım komutanı ile nahiye ve telgraf müdürleri yerli Rumların teşvikiyle Yunan subayı tarafından hapsedilmişlerdir³³. Yunanlıların İzmir'e geleceğini duyan Söke'nin yerli Rumları, her tarafı Yunan bayraklarıyla donattıkları gibi Türklerin katliama kalkışacağı hususundaki yalan ve iftiraya dayalı haberlerle de gerek İtilaf devletleri temsilcilerine ve gerekse de Yunan Hükümetine şikâyetlerde bulunmuşlardır³⁴. İtalyan işgalinden dolayı Rumlar, başlangıç aşamasında her ne kadar tedirgin olmuşlarsa da bu durum kısa sürmüş, tedhiş hareketlerinin azalmasına neden olmamıştır. İtalyanların Söke halkına iyi davranmaları Rumları durduramamış, Türklere karşı saldırılarına bir süre sonra kaldıkları yerden acımasızca devam etmişlerdir³⁵. Söke ilçesi köylerinden 200 kadarı at olmak üzere büyük, küçük 3.981 baş kasaplık hayvanı sürüp götürmüşlerdir. İstanbul Hükümeti, işlenen bunca cinayet ve zulüm karşısında bile düşmana karşı koymamayı, boyun eğmeyi telkin etmekteydi. Hükümetin emirleri doğrultusunda hareket etmek zorunda kalan Söke Kaymakamı, tam da bu nedenle halktan birisinin dayağına maruz kalmıştı³⁶.

Oysaki bölgede yaşanan işgaller karşısında, önce Aydın vilayetinden bu hususta hükümetin kararının ne olduğu ve yerel yönetimler olarak ne yapılması gerektiği sorulmuş fakat bir cevap alınamamıştı. Üstelik İzmir telgrafhanesi de İngilizler tarafından işgal edilmiş olduğundan vilayetle herhangi bir şekilde iletişim imkânı da kalmamıştı. Denizli mutasarrıflığı işgali, İzmir Belediyesi'nden Denizli Belediyesine işgalden henüz iki saat sonra çekilen bir telgraftan öğrenebilmişti. Bu durumda çaresizlik içerisinde merkezi hükümetten görüş sorulmaktaydı³⁷. İstanbul Hükümeti ise verdiği cevapta, vakar ve sakinliğin korunması gerektiğini, bunun da bir vatan vazifesi olduğunu ve İtilaf Devletlerinin başkentteki temsilcileri ile Amerikan Devleti temsilcisine protesto telgraflarının çekilmesinin daha uygun olacağını tavsiye ediyordu. Hükümete göre bölgedeki asayiş ihlal edecek ve işgalcilerin tepkisini çekecek her türlü davranıştan kaçınılmalıydı. Zira maddeten işgalcilere karşı koymanın imkânı yoktu ve Mütarekenin yedinci maddesine işlerlik kazandırılarak işgaller genişletilebilirdi³⁸.

Halkın Rum terörü karşısında sahipsiz ve savunmasız kalması üzerine 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey, Yüzbaşı Selahattin'i Söke'ye göndererek İslam ahalisinin elleri kolları bağlı ölmektense düşmana misilleme yapmalarını, hükümetten icraat ve himaye bekleyecek bir zamanda olmadıklarını ve

³² Aker, a.g.e., II, 154-155.

³³ BOA. DH.İ.UM. EK. 53/51-5.

³⁴ Turan, a.g.e., 17.

³⁵ Güneş, a.g.e., 78; Ahmet Mehmetefendioğlu, “İşgal Öncesinde ve İşgalde Söke'de Güvenlik”, *Millî Mücadele'de Aydın Cepheleri 3-Millî Mücadele'de Söke Cephesi ve Sökeli Cafer Efe Paneli 31 Mart 2006*, Aydın İli ve İlçeleri Kültür ve Eğitim Derneği Yay., Aydın, (2007): 34-35.

³⁶ Bayar, a.g.e., 156.

³⁷ BOA. DH.EUM.AYŞ. 66/3

³⁸ BOA. DH. ŞFR. 99/222.

gönderilen silahlarla milli bir heyet ve Kuva-yı Milliye kurma girişiminde bulunmasını emretti. Teşkil edilen Kuva-yı Milliye'nin başına da Giritli Cafer Ağa (Caferaki) getirildi. Söke'de teşkil edilen bu Kuva-yı Milliye teşkilatı, 21 Haziran 1919 tarihinden itibaren Rum eşkiya ile fiilen mücadeleye başlamıştır³⁹.

İtalyanlar, Yunanlıların Anadolu'da yerleşmelerine mâni olmak ve barışçı bir politika takip ederek, kendilerine geniş ve verimli bir pazar sağlamak amacıyla Yunan işgalini kötü görmüşler ve şiddetle reddetmişlerdi⁴⁰. Bununla beraber bir taraftan Anadolu'daki çıkarlarını korumaya çalışırken, diğer taraftan da Yunanlılarla sıcak bir çatışmaya girmekten de kaçınmışlardır⁴¹. Oysa henüz işgalin başında İtalyan kuvvetleriyle çatışma ihtimalini önlemek için Aydın demiryolunun birkaç kilometre güneyinden geçen bir çizgi Yunanlıların hareket bölgesi olarak kabul edilmişti⁴². Ancak İtalyanlar, kendi bölgelerindeki Türkleri, Yunan bölgesine karşı saldırmak hususunda kışkırtmaktan geri durmuyorlardı. Zira Türk çeteleri söz konusu tarafsız bölgeyi Yunan kesimine indirecekleri darbeler için bir hareket üssü haline getirmişlerdi. Bu nedenle Yunanlılar sıklıkla Türk çetecilerini kovalamak için kararlaştırılmış olan sınırı geçerek Menderes'i aşmış, İtalyan kesimine girmek zorunda kalmışlardır⁴³. Tüm bu gelişmelerle birlikte bölgedeki İtalyan-Yunan rekabeti bir şekilde devam etmiş ve bu rekabet İzmir Emniyet Müfettişi tarafından sunulan raporda da yer almıştır. Söz konusu raporda, bir Türk vatandaşının İtalyan vatandaşlığına geçmek istemesi halinde İtalyanların oldukça istekli bir şekilde bu talebe hemen olumlu cevap verdiklerinden bahsedilmekteydi. Hatta İtalyanların bu konudaki istekliliği “yarım saatlik bir muameleyi gerektiren bir iştir” şeklinde ifade edilmiştir⁴⁴.

21 Nisan 1922 tarihinde Söke'de İtalyan işgali sona erene kadar, Yunanlıların Söke ve Kuşadası kazalarını ele geçirme istekleri devam etmiştir. Nitekim, Antalya Mutasarrıfının 27 Kasım 1919 tarihli yazısından öğrendiğimize göre, Yunanlıların Aydın'dan sonra Söke ve Kuşadası'nı da işgal etmek istemeleri ve bu durumun İtalyanlar tarafından anlaşılması üzerine bu harekâtı akim bırakmak isteyen İtalyanlar tarafından, Söke'ye Antalya'dan hemen 500 İtalyan askeri gönderilmiştir⁴⁵. İtalyanların bu tedbirleri yersiz değildir. Zira Söke, Yunanlılar tarafından yaklaşık 5 ay sonra, 1 Mayıs 1920 tarihinde işgal edilecektir.

İtalyanlar, Söke'yi 21 Nisan 1922 tarihinde Mutasarrıf Halil Bey zamanında boşaltarak Kuşadası'na çekildiler. Sonrasında ise kasabayı, Yunan askerleri işgal etti⁴⁶. Söke'de İtalyan işgali toplamda 2 yıl, 11 ay ve 4 gün sürmüştür⁴⁷. Söke ve civar köylerde sevinçle karşılanan bu durum Türk halkını çok zor durumda bırakmıştı. İtalyan arşiv belgelerinden öğrenildiğine göre, Söke ve Kuşadası'nın Yunanlılar tarafından işgal edilmesinden sonra Türklerin büyük çoğunluğu değerli eşyalarını düşük fiyatlara satarak yaşadıkları yerleri terk ettiler⁴⁸. Böylece Söke'nin bütün Müslüman ahalisi, olası daha büyük katliamlara karşı her türlü maddi varlığını geride bırakmak suretiyle Büyük Menderes'in karşısına, Bağarası tarafına geçtiler. Bir kısmı ise dağ köylerine ve Kuşadası üzerinden İzmir'e doğru dağıldılar. Zira, Rumların daha önce Söke ve çevresinde

³⁹ Aydın, a.g.e., 84.

⁴⁰ Türk İstiklal Harbi: Batı Cephesi, II, 1. Kısım, (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994), 55.

⁴¹ Tekeli-İlkin, a.g.e., 26.

⁴² Tansel, a.g.e., I, 215.

⁴³ Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, (İstanbul: Meydan Neşriyat, 1963), 72.

⁴⁴ BOA. DH.EUM.AYŞ. 8/105-9.

⁴⁵ BOA. DH-KMS, 52/27; BEO. 4598/344834-59.

⁴⁶ Gökbel-Şölen, *Aydın İli Tarihi (Eski Zamanlardan Yunan İşgaline Kadar)*, C.I, (Aydın: Ahmet İhsan Basımevi, 1936), 247.

⁴⁷ Çağbayır, a.g.e., 45.

⁴⁸ Çelebi, a.g.e., 48.

yaptıkları mezalim ve fenalıklar bütün canlılığıyla hafızalarda çok tazeydi ve daha neler yapabileceklerini tahmin etmek zor değildi⁴⁹. Söke, 21 Nisan 1922 tarihinde, İtalyan birliklerinin ayrılmasından hemen sonra, saat 18.00'e doğru Yunan askerleri tarafından işgal edilmiştir⁵⁰. Bu, Söke'nin Yunanlılar tarafından üçüncü kez işgalidir. İlk işgal 1 Mayıs 1920 tarihinde gerçekleşirken, ikinci işgal 2 Şubat 1921'de, üçüncü işgal ise 21 Nisan 1922'de İtalyanların şehri boşaltmaları üzerine, aynı gün içerisinde meydana gelmiştir⁵¹. 21 Nisan 1922'de bir kez daha gerçekleşen bu üçüncü Yunan işgali 6 Eylül 1922'de sona ermiş ve toplamda 4 ay 17 gün sürmüştür⁵². Yunanlılar, daha 20 Nisan 1922 sabahından itibaren Söke bölgesinde saldırıya geçmişlerdir. Tesadüf ettikleri göçmenlerden 4 erkekle 2 kadını ve köylülerden gasp ettikleri eşya ve hayvanları yanlarında götürmüşlerdir. Yunanlıların bu katliamından kaçmak için Menderes nehrini geçmek isteyen kafilenden 20 kişi nehirden boğularak hayatını kaybetmiştir. Geri kalanlar ise Yunanlılar tarafından kadın, ihtiyar ve çocuk ayrımı yapılmaksızın öldürülmüşlerdir⁵³.

Yerli Rumların yaptıkları fenalıklar ve işledikleri cinayetler, İtalyan belgelerine de konu olmuştur. İtalyan makamlarının Yunan mezalimi hakkında gönderdikleri belgelerde, Anadolu'da yaşayan Rumların da mezalime katıldıklarına özellikle vurgu yapılmaktadır. Bu belgelere göre, yerli Rumlar, Anadolu'daki Yunan makamlarının müsamahasıyla çoğu zaman Yunan üniforması giyerek çapulculuk yapmışlardır⁵⁴. Söke'yi işgal eder etmez yerli Rumlarla iş birliği içerisinde şehirdeki bütün mağaza ve evleri yağmalayan Yunanlılar, Türk mahallelerinden bir kısmını da yakmışlardır⁵⁵. Bölgede faaliyet gösteren Rum çetelerinin birçoğu Yunan subayları tarafından yönetilmekte olup, Anadolu'nun içlerine doğru ilerleyen Yunan ordusuna rehberlik ediyorlardı. Bu çetelerin asıl görevi Yunan ordusunun yürüyüş güzergahındaki köylere saldırmak suretiyle güzergahı Yunanlılar için güvenli hale getirmektir⁵⁶. Önlerine çıkan savunmasız Türkleri acımasızca öldüren Rumlar, camilerdeki Türk bayraklarını indirmek suretiyle kurşunlamaktaydılar. Bir taraftan yörenin ileri gelen kişileri tutuklanarak Yunanistan'a gönderilirken diğer taraftan ise şehri boşaltan Türklerden geriye kalan mal varlıklarına Rumlar tarafından el konulmaktaydı⁵⁷. 26 Haziran 1919 tarihinde Söke halkı Yunan kumandanı tarafından hükümet konağı önünde toplanmış, halkın elinden zorla alınan silahlar, yörede Yunanlıların işbirlikçisi olan Rumlara dağıtılmıştı. Bu silahların önemli bir kısmı ise Çirkince'den papazlarıyla gelen Rumlar ile Söke'den gelen Geliç Rumlarına verilmişti. Şehirde bir katliam planlayan Yunanlılar, bu tavırlarıyla bölgedeki Müslüman ahalinin kendilerine karşı herhangi bir mukavemette bulunmalarını önlemek istemişlerdi⁵⁸. Batı Anadolu'nun diğer işgal bölgelerinde de yaptıkları gibi Söke'yi de yakarak çekilen Yunanlılar, giderlerken beraberlerinde Rumları da götürmüşlerdi⁵⁹.

⁴⁹ Çağbayır, a.g.e., 45; Güneş, a.g.e., 78-79; Gün-Özdemir, a.g.e., 104.

⁵⁰ Çelebi, "İtalyan İşgal Bölgesi...", 70.

⁵¹ Turan, a.g.e., 180.

⁵² *Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti (Matbuat Müdüriyet-i Vesaik-i Resmîyeye Müsteniden Kaleme Alınmış Garbi Anadolu'daki Son Yunan Fecayine Aid Risaledir)*, haz. Mustafa Zahit Öner, (İstanbul: Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara 1338, Dün Bugün Yarın Yay., 2020), 46.

⁵³ Mehmed Hocaoğlu, *Belgelerle Yunan Barbarlığı*, (İstanbul: Berekat Yayınevi, 1985), 229.

⁵⁴ Çelebi, "İtalyan Arşiv Belgelerinde...", 11.

⁵⁵ Turan, a.g.e., 183; Gökbel-Şölen, a.g.e., 248.

⁵⁶ Justin Mccarthy, *Ölüm ve Sürgün*, Çev. Bilge Umar, (İstanbul: İnkılap Yay., 1998), 312-313.

⁵⁷ Güneş, a.g.m., 117-118.

⁵⁸ Turan, a.g.e., 149-150.

⁵⁹ Turan, a.g.e., 183.

2. Söke'nin İşgalinden Sonra Kazadaki Rum Faaliyetleri

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali Aydın'daki yerli Rumlara büyük bir cesaret vermiştir. Rum çeteleri, Menderes bölgesinde, özellikle Söke ve Kuşadası taraflarında faaliyetlerini artırarak Müslüman ahaliye zulüm ve işkencelerde bulunmuşlar, köylülerin sığırlarını sürüp götürmüşlerdir⁶⁰. Bu durum Aydın vilayeti tarafından İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerikan Konsolosluklarına gönderilen yazılarda da belirtilmiş ve Rum tecavüzlerine mâni olmak için gerekli olan tedbirlerin alınacağı ifade edilmiştir⁶¹. Fakat Rumlar asla geri adım atmamışlar, hatta Aydın'ın Yunanlılar tarafından işgal edilmesi için sürekli olarak Yunan komutan nezdinde ricada bulunmuşlardır⁶².

Paris Barış Konferansında İzmir'in Yunanlılara verilmesi ve bu haberin Söke'nin Rum mahallesinde, Yoran ve Akköy'de de duyulmasıyla birlikte Rumlar, büyük bir sevinç ve coşku içerisinde mahallelerini ve evlerini Yunan bayraklarıyla donattılar. Bununla da yetinmeyen yerli Rumlar, Türklerin kendilerine katliam uygulayacakları şeklindeki iftiraya dayalı şikayetlerini İtilaf Devletleri temsilcilerine ve Yunan hükümetine bildirdiler⁶³. İzmir'in henüz işgal edildiği gün olan 15 Mayıs 1919 tarihinde Ömer Ağazade Mehmet Efendi'nin 860 adet koyunu Akköylü Rum çeteleri tarafından çalınmıştı⁶⁴. Eşkıya yatağı olan Söke'nin Rum mahalleleri birer silah deposu haline gelmişlerdi. Soygunlar yapan ve cinayetler işleyen Rumlar, bu faaliyetlerine "Yunan kıtalarına yardım" adını veriyorlardı. Böyle bir ortamda Söke'nin yerli Rumları ile Türklerin arası oldukça gergindi. İzmir'in işgalinden beri ne bir Rum elini kolunu sallaya sallaya Türk mahallesine girebiliyor, ne de bir Türk elini kolunu sallaya sallaya Rum mahallesine geçebiliyordu. Şehrin ortasından geçen çay sınır haline gelmişti⁶⁵.

Söke'deki yerli Rumlar, Yunanlıları karşılamaya hazırlanıyorken, Müslüman halk ise büyük bir korku ve heyecan içerisinde beklemekteydi. İşgaller karşısında merkezi hükümetin olumsuz tutumu ve nasıl hareket edilmesi gerektiğine dair hiçbir emir ve talimat alamamaları nedeniyle Söke'deki askeri ve sivil makamlar da tıpkı halk gibi telaş ve kaygı içerisinde bekliyordu. Bununla beraber yurdun her tarafında görüldüğü gibi Söke'den de protesto telgrafları çekildi⁶⁶. İzmir'in işgal edilmesi üzerine Yunanlıların İzmir'den yolladıkları erler tarafından yapılan bozguncu propagandalar hemen tesirini göstermiş ve 57. Tümen'e mensup erlerin mühim bir kısmı firar etmeye başlamıştır. Bu firarlardan Söke'deki birlikler de etkilenmiş ve Tümenin buradaki garnizonundan askerler, subaylarının bütün gayretlerine rağmen kümeler halinde firar etmeye başlamışlardır. Firarileri yakalamak için jandarma refakatinde görevlendirilen bir kısım eratin da yollarda firar ettikleri öğrenilmiştir⁶⁷.

Yunan işgalini kolaylaştırmak ve Rumları teşkilatlandırmak gayesiyle bölgede faaliyet gösteren kurumlardan birisi de Yunan Salib-i Ahmer cemiyetiydi. Yunanlıların İzmir'i işgalinden sonra bölgede Söke kazasının yanı sıra İzmir, Urla, Aydın, Manisa, Antalya ve Fethiye Megri'de birer Yunan Salib-i Ahmer Hastahanesi tesis edilmişti. Söke'de Rumların oldukça yoğun bulunduğunu göz önüne aldığımızda Salib-i Ahmer'in burada oldukça aktif bir şekilde çalıştığı rahatlıkla söylenebilir. Yunanistan, nakliye

⁶⁰ Asaf Gökbel, *Millî Mücadele'de Aydın*, (Aydın: Kolalı Matbaası, 2005), 83-86.

⁶¹ BOA. DH. İ. UM. EK., 88/1-342.

⁶² Gökbel, a.g.e., 100.

⁶³ Turan, a.g.e., 17.

⁶⁴ Çakmak, a.g.e., 95.

⁶⁵ Mehmet Emin Elmacı, "Sökeli Cafer Efe", *Millî Mücadele'de Aydın Cepheleri 3-Millî Mücadele'de Söke Cephesi ve Sökeli Cafer Efe Paneli 31 Mart 2006*, Aydın İli ve İlçeleri Kültür ve Eğitim Derneği Yay., Aydın, (2007): 50.

⁶⁶ Aker, a.g.e., I, 64.

⁶⁷ BOA. DH.İ.UM. 19/1; Coşar, *İSG, C.I.*, Milliyet Yay., 19 Mayıs 1919.

vapurlarıyla güya bu hastanelere malzeme getiriyor kılıfı altında işgal bölgesinin her tarafına silah, elbise, hâkî rengi kumaş, cephane ve bombalar getiriyordu. Gümrük memurlarının gelen vapurları kontrol etme taleplerine karşılık olarak da ya Yunan askerleri fiili müdahalede bulunuyorlar, ya da savaş açmakla tehdit ederek vapurların kontrolüne mâni oluyorlardı. Yunan nakliye gemileri, Yunan Salib-i Ahmer zabiti ve hasta bakıcısı sıfatlarıyla memleket dahiline pek çok zararlı şahsı sokmaktaydılar. Bu gelenler arasında aslen Osmanlı vatandaşı olup, Balkan Harbi sırasında veya Harb-i Umumi'de Yunanistan'a firar etmek suretiyle Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmış olan firari Rumlar da bulunmaktaydı. Bunlar tamamıyla askeri eğitimden geçmiş, savaştan sonra ise güya terhis olarak asli memleketlerine asker elbiseleriyle dönen çeteci Rumlardı⁶⁸.

Vilayette nizam ve asayişin yeniden sağlanması, ayrıca Aydın mevkiinin nezaketi dolayısıyla Vilayet Jandarma Alay Komutanlığı'na güçlü ve ehliyetli bir kişinin atanması vilayet tarafından merkezi yönetimden talep edilmekteydi⁶⁹. Söke Kaymakamlığının 13 Mart 1920 tarihli yazısından öğrenildiğine göre, işgalden hemen sonra Söke'de bulunan Osmanlı kıtası, gayri nizami bir surette dağılmış, jandarmalar ise vazifelerini terk ederek firar etmişlerdi. Rumlar, bir taraftan şehrin genelinde bir yağma faaliyetinde bulunurlarken, diğer taraftan da gözleri dönmüş bir şekilde cinayetler işliyorlardı. Yörede huzur ve asayişin yeniden temin etmek maksadıyla Aydın'ın Söbice nahiyesinde milli bir idare tesis edilerek, bu idare altına Söke kazasına bağlı Bağarası ve Akköy nahiyeleri de dahil edildi. Böylece, yörede güvenlik artık işgalden sonra nahiyelerde arta kalan jandarmalar ile milis kuvvetler tarafından sağlanacaktı. Bahsi geçen bölgede, işgal kuvveti olarak bulunan İtalyanlar da bu teşkilata yardımcı olarak, milis kuvvetlerin elbiselerini tedarik ettikleri gibi, kalan Osmanlı jandarmalarına da İtalyan askeri elbiselerinden vermişlerdi. Söke Kaymakamı, bu elim şartlar karşısında yöresinde Osmanlı gücünü ve onurunu yeniden tesis etmek için jandarmaların ıslah edilerek sayılarının 135'e çıkarıldığını; 100 kişilik bir askeri kuvvetin oluşturulduğunu; Bağarası ve Akköy nahiyelerindeki milli idarelere son verilerek kazanın her tarafında karakollar kurulduğunu ifade etmekteydi⁷⁰.

57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey, 17 Mayıs 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne sunduğu raporda; Yunanlıların, İzmir'in işgalinden sonra, İzmir ve çevresinde yerli Rumlarla beraber yaptıkları mezalim hakkında bilgi vererek Rum köyleri halkının silahlı çeteler halinde Türk köylerine, İzmir-Aydın tren yolcularına tecavüze ve eşkiyalığa başladıklarını, bu saldırıların Kuşadası ve Söke bölgelerine de yayıldığını ve yaşananlardan dolayı Aydın ve havalisi Türk halkının aşırı heyecan içinde bulduklarını bildirdiyordu⁷¹. Nitekim, daha çıkarmanın ikinci günü (16 Mayıs 1919) Selçuk (Akıncılar) bölgesindeki Rum çeteleri çevredeki Türklere saldırmaya başlamışlardı. Bu saldırıların Söke ve Kuşadası bölgelerine de sirayet etmesi ihtimali belirince, 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey, 135. Alayın Söke'de bulunan ve sahilde küçük postalar halinde dağınık bulunan kuvvetlerini, bir bölükten aşağı olmamak üzere belli merkezlere toplanmasını, saldırılara ve ayaklanmaya cesaret edenlere bu kuvvetlerle karşılık verilmesini emretmişti⁷². Bu tarihte, Söke'de bulunan 135. Alay, 57. Tümenin en dolgun mevcutlu kıtası olup, Alay karargâhı ile 2. ve 3. taburları Söke'de bulunmaktadır. Tüm orduda görüldüğü üzere, 135. Alay da firar hadiselerinden olumsuz olarak etkilenmişti. Alay, gözetlemekle görevli bulunduğu sahillere yakın olan

⁶⁸ BOA. DH.EUM.AYŞ. 8/105-5.

⁶⁹ BOA. DH.EUM.AYŞ. 68/30.

⁷⁰ BOA. DH.İ.UM. 19/1.

⁷¹ TİH, II, 58.

⁷² TİH, II, 57.

Sisam Adası'ndan akıp gelen Rum çeteleri ve bunların destekledikleri yerli Rumlarla devamlı mücadele halindeydi⁷³.

Çine kazasından Harbiye Nezareti'ne gönderilen yazıda ifade edildiğine göre; İzmir'in işgali üzerine Söke kazasında yaşayan Rumların önemli bir kısmı İzmir'e ve Yunan işgal bölgelerine doğru göç etmişlerdir. Böylece başta İzmir olmak üzere Yunan işgalindeki yerlerde Rum nüfusunun çoğunlukta olduğunu göstermeye çalışmışlardır. Kaza Rumları ayrıca, hayatlarının tehlikede olduğu doğrultusunda bir kanaat ve kamuoyu oluşturmak suretiyle Yunan işgallerinin genişlemesini de amaçlamışlardır⁷⁴. İzmir'in işgalinin hemen öncesinde Yunanistan, İzmir'deki Rum nüfusunu artırmaya çalışırken, başta İzmir Valisi Kambur Ahmet İzzet Bey ve 17. Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa olmak üzere yerel yöneticiler bu duruma karşı kayıtsız bir tavır sergilemekteydiler. Bu husus, merkezi hükümetin de dikkatlerinden kaçmamış ve 13 Mayıs 1919 tarihinde Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey tarafından Aydın vilayetine gönderilen şifreli telgrafta; İzmir'deki Rum nüfusunu yoğun göstermek için içeriden ve dışarıdan pek çok Rum'un şehre yerleştiği, bu durumun siyasi bir mahzur oluşturacağına bilinmesine rağmen yerel yönetim tarafından herhangi bir tedbir alınıp engel olunulmadığı gibi Dahiliye Nezaretinin de haberdar edilmediği belirtiliyor ve bu tutumun sebebi soruluyordu⁷⁵.

Mayıs ayının son günlerinde Ege'de teslimiyetçi, bezgin ve kötümser bir ruh hali hakimdir. Albay Şefik Bey, 23 Mayıs 1919 tarihinde Harbiye Nezaretine gönderdiği raporda bu umutsuz ve kötümser ruh halini şu şekilde tasvir etmektedir: *"Yunanlıların özellikle çetelerin zulmü ve bu zulme karşı İtilaf Devletleri'nin susması, halkın moral gücünü kırmış, başlangıçta görülen coşkunluk ve yurtseverlik, korku ve umutsuzluğa dönüşmüştür... halkın moralinin kırılmasının başlıca nedeni, Yunanlıların düzenleyip ordu birliklerinden ileriye sürdükleri sivil çetelerin giriştikleri zulme karşı korunmayışlarıdır. Bu çetelere karşı Tümenin aldığı tedbirler, Söke bölgesinde bir fayda sağlamışsa da Tümen mevcudunun azlığı ve askerlerin kaçışlarının genel bir biçim alması nedeniyle Selçuk, Torbalı bölgesinde çetelerin alçaklıklarına karşı bir etki yapma olanağı kalmamıştır"*⁷⁶.

29 Mayıs 1919 günü, Yoran Köyü Karakuyu mevkiinde Kömürcü Hasan Efendi oğlu Mehmet Efendi ile arkadaşı Deveci İbrahim, Yoran köyü yerli Rumları tarafından öldürülerek cesetleri parçalanıp develeri meydana bırakılmıştı⁷⁷. Yine aynı gün Yoran köyünden Divan-ı Umumiye Memuru Sökeli Kıbrıslıoğlu Ali Efendi'nin eşyası yağma edilmiş ve eşi gözü önünde tecavüze uğramış, dağa götürdükleri bu zavallı kadını daha sonra darp edilmiş halde geri getirmişlerdi⁷⁸. Bu durum Rum vahşetinin İtalyan işgali altında da devam edeceğini göstermektedir. 1 Haziran 1919'da Söke'nin Rum mahallesinden Hancı Yanako, Rum Akköy Nahiyesine un götürmekte iken, devecisi olan Akçakayalı Feyzullah yerli Rumlar tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür⁷⁹. 2 Haziran 1919 tarihinde, Tamasça Bucağı Karakolunda görev yapan jandarmalar, Söke'ye gitmek için yola çıktıkları sırada yerli Rumlar tarafından pusuya düşürülmüşlerdir. Olay neticesinde jandarma Mehmet oğlu Ali şehit olurken jandarma Cideli Hüseyin ise ağır surette yaralanmıştır. 6 Haziran'da ise Meliç köyünde tahtacılar, tahta kesmek üzere dağa çıktıkları sırada yerli Rumlar tarafından

⁷³ TİH, II, 58-59.

⁷⁴ Sarı-Şimşek, a.g.m., 968.

⁷⁵ BOA. DH. ŞFR. 95/135.

⁷⁶ Tekeli-İlkin, a.g.e., 89-90.

⁷⁷ Yalazan, a.g.e., I, 36.

⁷⁸ Sarı-Şimşek, a.g.m., 973.

⁷⁹ Güneş, a.g.e., 85; Turan, a.g.e., 180.

kandırılarak götürölmüşlerdir. Ayrıca 6 Türk'ü sebepsiz olarak dağda öldürdükten sonra katırlarını alarak Sisam Adası'na götürmüşlerdir⁸⁰.

8 Haziran 1919'da Savuca köyünde, Hüseyin oğlu Mustafa Söke'ye on beş dakika mesafede sığır gütmekteyken Yeniköylü 5 kişilik Rum çetesi, bu çocuğu yakalayarak on sığırı ile birlikte Rum Yeniköy'e götürmüşlerdir. Köydeki Rum kadınları da sığırları dağa kovalamak suretiyle eşkıyaya yardım etmişlerdir. Bu Rum canileri dağa on yaşındaki Mustafa'yı boğazından kesmişler ve ölü zannederek kayalardan aşağıya atmışlardır. Olaydan bir gün sonra zavallı çocuk aramalar sonunda boğazından kesilmiş olarak bulunmuş, memleket içerisinde dolaştırılmıştır. Bütün Türkler bu olaydan dolayı umumi bir mateme bürünmüştür. Çocuk, belki yaşatılabilir düşüncesiyle Söke'deki İtalyan Salib-i Ahmer Hastanesi'ne yatırılmış ise de iki gün sonra vefat etmiştir⁸¹. Bütün bu vahşeti işleyen ve neden olanlar ne yazık ki Söke kazasının yerli Rumlarıdır. Yıllarca huzur içerisinde birlikte yaşadıkları Müslüman ahaliyi katletmekten bir an bile imtina etmemişlerdir.

Haziran ayı boyunca Söke ve çevresinde Rumların yaptıkları fenalıkların ve işledikleri cinayetlerin ardı arkası kesilmemiştir. 10 Haziran'da Sarıca köyünden Hüseyin, Benli köyü Rumları tarafından yakalanarak dağa götürölmüş ve orada boğazı kesilmek suretiyle katledilmiştir⁸². 11 Haziran 1919 gecesi Sökenin Rum Gülebeç köyüne mensup Rum çeteleri tarafından yine Söke'nin Sarıca köyünden Çerkez Mahmut'un amcası Mustafa, İlyas ve Mehmet Ali'ye ait 15 sığır ile diğer iki hayvan gasp edilmiştir. Rum eşkıyalar ayrıca çoban Asmacı oğlu Hasan ve Süleyman'ın sekiz ve on iki yaşlarındaki çocuklarını da yanlarında götürmüşlerdir. Çocuklardan birisi daha sonra boğazından yaralanmış bir halde köyüne dönmeyi başarırken diğerinden bir daha haber alınamamıştır⁸³. Yine 11 Haziran'da Rum Gülebeç köyü civarında Kıyaklı pınar mevkiinde At Burgazı köyünden tahtacılık yapan otuz yaşlarında iki erkek, Gülebeç köyünün silahlı Rumları tarafından yakalanarak kayaların altına gömölmüşlerdir. Olayı karşı köyden seyreden İslam kadınlar hükümete ihbar ettikleri için cesetler dışarı çıkarılmıştır. 12 Haziran günü ise Söke'nin Konak mahallesinden Kerimoğlu Hüseyin Efendi, Kuşadası'na giderken yolda Rum çeteleri tarafından öldürölmüştür⁸⁴. 14 Haziran 1919 tarihinde Söke'nin Moralıdağı mahallesinden Balcı Koca Mustafa Rum çeteleri tarafından katledilmiştir⁸⁵. Aynı gün içerisinde Söke'nin Sarıca köyü; Akköy, Yoran, Gülebeç köyleri Rumlarından müteşekkil bir çete tarafından basılmıştır. Köy halkı ile Rum çetesi arasında bir buçuk saat süren çatışmada her iki taraftan da kaybın olmadığı 135. Alay Kumandanı tarafından 57. Fırka Kumandanlığına 16 Haziran tarihinde çekilen telgrafla bildirilmiştir. Bu vakiyaya da İtalyanlar tarafından hiçbir şekilde müdahale edilmemiştir⁸⁶ Yine aynı tarihli telgraf, Rum çetelerin faaliyetlerinin günden güne artmakta olduğundan bahsetmektedir. Rumlar, Söke'de bu faciaları gerçekleştirirken yine 14 Haziran tarihinde bu seferde komşu kaza olan Kuşadası'nın güneyindeki bir köyde üç Türk'ü öldürerek hayvanlarını çalmışlardır⁸⁷. 15 Haziran 1919 gecesi İslam Çaklı köyü kuvvetli bir Rum çetesi tarafından basılmıştır. Yaklaşık olarak dört beş saat kadar devam eden çatışmada asker mevcudunun yetersizliğinden dolayı olay yerine asker sevk edilememiştir. Söke halkından otuz kırk kadar Müslüman yardım için Söke'den İslam

⁸⁰ Yalazan, a.g.e., I, 36.

⁸¹ Güneş, a.g.e., 86.

⁸² Yalazan, a.g.e., I, 36-37.

⁸³ BOA. DH.EUM.AYŞ. 12/59.

⁸⁴ Yalazan, a.g.e., I, 36-37; Güneş, a.g.e., 86.

⁸⁵ Güneş, a.g.e., 85; Turan, a.g.e., 180-181.

⁸⁶ Zafer Çakmak "Batı Anadolu'da (İzmir ve Havalisinde) Rumların Faaliyetleri (1919-1922)", (Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 2004), 141; Turan, a.g.e., 181.

⁸⁷ Çelebi, "İtalyan Arşiv Belgelerinde...", 28.

Çaklı köyüne gitmek üzere hareket etmişler, fakat Söke Rumlarının kasaba dışına ve Kuşadası yoluna kurdukları pusuya düşürülmüşlerdir. Çıkan çatışmada 2 Rum öldürülmüştür. Nihayetinde Giritli Müslümanlar Rum Çaklı'ya ulaşmışlar, İslam Çaklı ile Rum Çaklı köyleri arasında meydana gelen çatışmada Rumlardan yedi şahıs yaralanmıştır⁸⁸.

Yunan ve İtalyan işgali altında bulunan bölgede artarak devam eden güvenlik sorunları ve Türk halkına yönelen baskılar, 1919 yılı ortalarıyla beraber 57. Tümen komutanı Albay Şefik Bey'in teşebbüsleri neticesinde milli bir örgütlenmenin kurulmasıyla sonuçlandı⁸⁹. Bunun için Şefik Bey, 16 Haziran 1919'da Tümen Kurmayı Yüzbaşı Selahattin Bey'i, milli bir heyet ve milli bir kuvvet teşkil üzere Söke'ye örgütlemeye gönderdi⁹⁰. Yine aynı gün Söke'deki komutan Binbaşı Saip Bey'den de bölgede milli kuvvetler oluşturarak Yunanlılara baskın yapılması hakkında istekte bulundu⁹¹. Şefik Bey'in belirttiğine göre 135. Alayın Söke'de bulundurulması zaruriyet arz ediyordu. Zira, İtalyanların mevcudiyetinden dolayı Söke'nin tahliyesi caiz olamazdı. Diğer taraftan Söke mıntıkasında Sisam Adası'nın yakınlığından dolayı çoğunluğu teşkil eden Rumların Müslüman ahaliye ve hükümete saldırılarda bulunmaları her zaman için ihtimal dahilindeydi. Tüm bunların yanı sıra Söke ve Kuşadası mıntıkası, demiryolu boyunca ilerlemekte olan Yunanlıları gerisinden tehdit edecek bir konumda bulunuyordu⁹².

Söke'nin genel durumu ile ilgili incelemelerde bulunan Selahattin Bey, 19 Haziran günü ayrıntılı raporunu Şefik Bey'e takdim etti. Selahattin Bey raporunda; özellikle Sisam Adası'ndan gelen Rum şakilerin yerli Rumlarla birleşmek suretiyle Söke civarındaki Türk köylerine mütemadiyen baskınlar düzenlediklerini, Müslüman halkın sığır ve hayvanatını sürüp götürdüklerini, Müslüman ahalinin boğazlandığını, gözlerinin oyulduğunu, ateşlerde yakıldıklarını ve denize atıldıklarını, kaza kaymakamının Rumların yaptığı fenalıkları önlemekten aciz olduğunu ve bir Müslüman tarafından bu sebepten dolayı kaymakamın dövüldüğünü ve tüm bu olanlara karşılık güya görevleri bölgedeki güvenliği sağlamak olan İtalyanların yaşanan olaylar karşısında umursamaz bir tavır takındıklarını dikkat çekici bir şekilde ifade etmekteydi. Bölgede istedikleri gibi hareket eden Rum eşkıyalar, 3.000'e yakın sığır, 860 koyun ve 200'e yakın at olmak üzere toplam 3.981 baş hayvanı gasp etmişlerdi. Selahattin Bey'e göre sahipsiz kalan Müslüman halkın kendi başının çaresine bakmaktan başka çıkar bir yolu bulunmamaktaydı ve bu nedenle Söke'nin silah ve cephaneye ihtiyacı vardı⁹³.

19 Haziran tarihinde Selahattin Bey'in öncülüğünde 150 kişilik bir kuvvet oluşturularak başına da 135. Alaydan Binbaşı Saip Bey getirilir. Fakat ellerinde sadece 50 tüfek vardır ve 100 tüfeğe daha ihtiyaç bulunmaktadır. Bu silahlar daha sonra Milas deposundan Yüzbaşı Rıfat Bey tarafından gönderilecektir⁹⁴. Söke Müfrezesi adı verilen bu milli kuvvet gerçekte, Girit muhacirlerinden Sökeli "Caferaki" tarafından yönetiliyordu. Böyle bir kuvvetin varlığını sürdürebilmesi için gerekli geri desteğinin sağlanması gerekiyordu. Bütün bu felaket ve ıstıraptan bunalan ahaliye, ümit ve şevk vermek için bazı vatanperver gençler harekete geçmişlerdir. Bu nedenle aynı gün Söke Heyet-i Temsiliyesi de meydana getirilir. Bunun için kurulan Söke Heyet-i Milliyesi'nde birinci başkan Ömer Ağazade Mehmet Reis, ikinci başkan Tütüncüzade, üyeler; Ömer Ağazade Hasan, Hacı Ziya Beyzade İbrahim, ulemadan ve dava vekillerinden Bekir, Ali Kahyaoğlu Süleyman, Tahir, Giritli Mehmet ve Hacı Kazım Zade Ahmet Fevzi Bey gibi isimler

⁸⁸ Çakmak, a.g.e., 141.

⁸⁹ Mehmetefendioğlu, a.g.e., 35.

⁹⁰ Aker, a.g.e., II, 76; Aydınel, a.g.e., 83; Tekeli-İlkin, a.g.e., 142.

⁹¹ Elmacı, a.g.e., 51.

⁹² Aker, a.g.e., II, 24.

⁹³ Aker, a.g.e., II, 81-82.

⁹⁴ Tekeli-İlkin, a.g.e., 142; Aker, a.g.e., II, 81.

yer alıyordu⁹⁵. Söke kazasında artık Binbaşı Saip Bey'in kumandası altında, 30-40 mevcutlu 135. Alayın 2. Taburu ile, Bağarası bölgesinde Kaymakam Mazhar Bey'in kumandası altında bulunan 50 mevcutlu ve yine bir takım ve iki makinalı tüfeğe sahip 135. Alayın 1. Taburu yer alıyordu⁹⁶. Caferaki komutasındaki Söke Müfrezesi, bir yandan Yunan birliklerine baskınlar düzenlerken, diğer yandan da Yunan adalarından gelerek Türk köylerine saldırılarda bulunan Rum çeteleriyle mücadele ediyordu⁹⁷. Söke'de teşkil edilen bu müfrezeye, 21 Haziran 1919 tarihinden itibaren Rum eşkıya ile fiilen mücadeleye başladı⁹⁸.

Bununla beraber Haziran ayı içerisinde Rum çeteleri de faaliyetlerini artırmışlardır. 22 Haziran 1919'da Söke eşrafından Hacı Kazımzade Tefvik Efendi'nin çobanlarını Rum çeteleri koyun güderlerken yakalayıp, bilinmeyen bir yere götürerek katletmişler, sonrasında ise cesetlerini de yakmışlardır. Şehitlerin cenazeleri önce Söke'de teşhir edilmiş, daha sonra İtalyan askeri karargahına getirilmiştir. Burada İtalyan subayları tarafından cesetlerin çeşitli yönlerden resimleri çekilmiştir. Fotoğraflar Roma'ya, oradan da Paris Sulh Konferansı'nda bulunan temsilcilerine gönderilmiştir. 29 Haziran tarihine gelindiğinde ise Rum çeteleri, Söke'nin Yenicami mahallesinden, Mustafa Çavuş'un Kemer yolundaki bahçelerine girmek suretiyle hayatına hemen oracıkta son vermişlerdir⁹⁹.

Rum eşkıyalarının gerçekleştirdiği terör hadiselerinin artmasında tek belirleyici faktör elbetteki sadece yerli Rumlar değildi. Bölgeye dışarıdan gönderilen, gizli komite ve cemiyetlerin organize ettiği çeteler de eşkıyalık faaliyetlerinin artmasında oldukça önemli bir rol oynamaktaydılar. Nitekim, Haziran'ın 15. günü İzmir ve mülhakatında daimi surette asayiş tehdit etmek ve Yunan iddialarına zemin hazırlamak üzere İstanbul'da bulunan gizli bir komitenin sevk ve idaresi altında 130 çete reisi, bölgede teşkilat meydana getirmek amacıyla Romanya vapuruyla İzmir'e sevk olunmuştu¹⁰⁰.

İzmir'in işgalini takip eden aylarda da adalardan Ege sahillerine olan Rum göçünün kesintisiz olarak devam ettiği görülmektedir. Rum eşkıyaların faaliyetlerini artırmaları aslında bir bakıma bu göçlerin de bir sonucudur. Rum unsurun nüfus olarak çoğunlukta olduğunu İtilaf Devletleri nazarında da tesbit ve tasdik ettirmek ve bu suretle İzmir meselesinin kendi menfaatlerince hallini temin etmek üzere bu göçler, Yunan Hükümeti tarafından bizzat planlanarak teşvik ve organize edilmiştir. Balkan Harbini müteakip mübadele edilmiş olan Rumlar ile askerlikten firar etmiş olan Rumlar ve bunların yanısıra Yunanistan ve civar adalardaki pek çok Yunani, kendilerine arazi ve çiftlik verileceği vaadiyle Anadolu'ya sevk edilmiş ve bunlar, işgal edilen toprakları terk ederek içerilere doğru göç etmek zorunda bırakılan Müslüman Türk ahalinin evlerine ve çiftliklerine yerleştirilmişlerdir. İslamlar hakkında öteden beri tatbik olunan imha politikası artık bir müddetten beri İzmir mıntikasında da uygulanmaya başlanmıştır¹⁰¹.

Dahiliye Nezareti tarafından; Edirne, Aydın, Hüdavendigar, Kasatamonu, Trabzon, Karesi, Çanakkale, Menteşe, Antalya ve Canik vilayetlerine çekilen telgrafta suni bir Rum ekseriyeti göstererek Amerikan tetkik heyetini yanıltmak amacıyla Yunan Hükümetinin teşvikleri sonucunda adalardan pek çok Rum'un Anadolu'ya gelme teşebbüsü içerisinde olduğu ve bu duruma ivedilikle mâni olunması gerektiği bildirilmiş ve valiliklerin dikkati bu husussa çekilerek gerekli tedbirlerin ivedilikle alınması istemiştir¹⁰².

⁹⁵ Bayar, a.g.e., 156; Aker, a.g.e., II, 83.

⁹⁶ Aker, a.g.e., II, 104.

⁹⁷ TİH, II, 112.

⁹⁸ Aydın, a.g.e., 84.

⁹⁹ Yalazan, a.g.e., I, 37; Güneş, a.g.e., 86.

¹⁰⁰ BOA. DH.EUM.AYŞ. 73/98-2.

¹⁰¹ BOA. DH-KMS, 52/32.

¹⁰² BOA. DH. ŞFR. 100/143.

Bu bağlamda Yunanistan, Trakya ve İzmir'i alabilmek için bir yandan bu bölgelere asker yığarken öte yandan da söz konusu yerlere Rum aileleri getirerek yerleştirmekteydi. Yunanistan ayrıca, bölgedeki İslamları az göstermek amacının bir gereği olarak daha önceden Makedonya'dan göç ederek İzmir ve çevresine yerleşmiş olan Müslümanları da tekrardan memleketlerine sevk etmekteydi. Harbiye Nezaretinin bu hususla ilgili olarak yaptığı uyarılar üzerine, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, ilgili valilikleri uyararak dışarıdan gelen Rumların Osmanlı sınırlarına girmesinin yasaklanmasını ve engel olunmasını talep etmiştir¹⁰³. Aydın vilayetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen yazıdan öğrendiğimize göre, Yunanlılar tarafından işgal için Anadolu'ya getirilen asker sayısı, her ne kadar gerçek rakamı belirlemeye imkân yoksa da yaklaşık olarak 50 bin civarındadır. Yunanlıların asker kaynağı ise sadece Yunanistan'dan getirdikleri askerlerle sınırlı olmayıp, Rumlardan da Yunan ordusuna asker yazımı yapılmıştır. Bu bağlamda Rumlardan vaktiyle Yunanistan'a firar ve hicret etmiş olanlardan 20 Ocak 1920 tarihine kadar gelenlerin sayısı ise yaklaşık olarak 25 bindir¹⁰⁴. Aydın vilayetinin 1 Nisan 1920 tarihli yazısından öğrenildiğine göre, Yunanistan, Yunan Ordusu Başkumandanı J.Y. Parasko Vopolos'un umumi emri doğrultusunda Anadolu'nun Yunan işgali altında bulunan yerlerinde ikamet eden 1890, 1891, 1892, 1893 ve 1894 doğumlu ve askerlik vazifelerini henüz yerine getirmemiş olan Rum tebaayı kıtalarına sevk olunmak üzere askerlik yazımına davet ediyordu. Söz konusu Rum yükümlüler, 20 Mart tarihinden itibaren 31 Mart'a kadar vilayet dahilindeki 2. Piyade Fırkasının depo alayına müracaat edeceklerdi¹⁰⁵. Mutasarrıf Hurşit Bey'in Söke'den 31 Mayıs 1921 tarihinde Batı Cephesi Komutanlığına verdiği bilgiye göre, Aydın'daki 18. Alay tamamen Rumlardan müteşekkildi ve bunların apoletlerinde Yunan askerlerinden ayırt etmek için herhangi bir işaret bulunmamaktaydı. 1921 ilkbaharında Yunan ordusundaki firarilerin sayısında hızlı bir artış başlayınca Yunan askeri yetkilileri Rumları zorla askere almaya başlamışlardır¹⁰⁶.

İzmir'in işgalinden sonra, özellikle de Temmuz ve Ağustos ayları içerisinde Anadolu'daki valilikler tarafından Dahiliye Nezaretine gönderilen telgraflarda, kendi vilayet sınırları içerisindeki Rumların sıklıkla İzmir'e gitmek için seyahat varakası talebinde bulduklarından bahsedilmekteydi. Bölgedeki Rum nüfusunu çokluğunu göstermek ve Yunan ordusuna katılmak amacına yönelik olan ve son günlerde gittikçe artan bu isteklerle ilgili olarak ne yapılması gerektiği hususunda Antalya, Afyonkarahisar, Edirne ve Isparta valilikleri, Dahiliye Nezaretinden görüş sormaktaydılar. Nezaret ise ilgili vilayetlere gönderdiği yazılarda gerekli tedbirlerin alınarak bunların göçüne izin verilmemesini, ihtiyarlar müstesna olmak üzere asker olabilecek yaştaki Rumlara seyahat varakası verilmemesinin uygun olacağı talimatını vermiştir¹⁰⁷. Fakat bu durum öyle kolay bir şekilde kontrol altına alınamamıştır. Aydın vilayeti dahilindeki işgal edilmiş yerlerde Rum nüfusunu artırmak amacıyla Rum gençleri, metropolitler tarafından İzmir'e davet edilmiş ve bunlara yine bizzat metropolitler tarafından, dikkatleri üzerlerine çekmemek için farklı yollardan İzmir'e gelmeleri tavsiye edilmiştir. Bu bağlamda Dahiliye Nazırı Mehmet Şerif Bey tarafından 1 Şubat 1920 tarihinde Hüdavendigar, Ankara, Konya, Edirne ve İzmit valiliklerine çekilen telgraflarda Rumların İzmir ve mülhakatına olan göçlerine kesinlikle engel olunması emredilmiştir¹⁰⁸.

1919 yılının Haziran ayında sadece Söke kazası değil Kuşadası, Milas, Urla ve Seferihisar gibi Ege'nin hemen hemen tüm sahil beldeleri, Rum çetelerinin ağır saldırı ve tazyikine sahne olmaktaydı. 28 Haziran 1919 tarihinde siyasi mümessillere gönderilen muhtırada Gizman ile Seferihisar kazası arasında bulunan Ahsen çukuru ve Badak köyü civarındaki Müslüman köylerinin Urlalı ve Seferihisarlı 1000'in üzerinde

¹⁰³ BOA. DH. EUM.AYŞ. 14/39-2,3.

¹⁰⁴ BOA. DH-KMS, 52/69.

¹⁰⁵ BOA. DH-KMS, 52/72-1.

¹⁰⁶ Çakmak, "İzmir ve Çevresinde...", 213-215.

¹⁰⁷ BOA. DH-KMS, 54/33-2,4,5,6,7,8,12,13,15.

¹⁰⁸ BOA. DH. ŞFR. 107/5.

sivil silahlı Rum tarafından kuşatma altına alınarak her türlü cinayet ile soygun ve yağmanın yapılmakta olduğu ifade edilmekte ve büyük devletlerin siyasi temsilcilerinden yardım istenmekteydi¹⁰⁹.

Temmuz ayına gelindiğinde de Rum eşkıyaların saldırıları hız kesmemiştir. 1 Temmuz 1919 tarihinde Rum Akköy bucağının yerli Rumları, Sakız burnu dalyanında İbrahim oğlu Mehmet'in dokuz kişiden oluşan ailesini ele geçirerek, hepsini kesmek suretiyle Menderes nehrine atmışlar. Bu cesetler, nehrin denize döküldüğü yerde gözetleme memuru olarak görev yapan İtalyan subayı tarafından fark edilerek denizden çıkarılmıştır. İtalyan gözcü, durumu Akköy'e bildirerek Rumları protesto etmiş ve olayı mahalli hükümete ihbar etmiştir¹¹⁰. Rum çeteleri 15 Temmuz günü, Karaağaçlı köyünden Abdullah'ın kızı ve altı yaşında bulunan oğlu Mürsel'i öldürüp, diğer bir evladının da kolunu kırmışlardır¹¹¹.

Söke Kaymakam Vekili Halil imzasıyla 27 Temmuz 1919 tarihinde Vükela Meclisi'ne gönderilen telgraf, Söke'de yaşanan dramı ve Rumların işledikleri mezalimi bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir: *"Mütareke'nin akdinden sonra Yunanlılar tarafından giydirilen ve silahlandırılan yerli Rumlardan mürekkep çeteler ile İslam ahalinin katl ve mahvedildiği ve Yunan ordusu için on binden fazla sürünün zorla alındığı ve son zamanlarda da 500 Müslüman kadının kasaba içinde veya tarlalarında katl ve dağa oduna giden Türk kadınlarının ırzları tecavüze uğradığı gibi bu vahşetlere devam edildiği görülmektedir. Hayatlarını kurtarabilmek için Yunan donanmasına pek çok yardım etmeleri yolundaki tehditler ile eşrafin ve ileri gelenlerin taciz ve tazyik olunduğu ve İzmir'den Nazilli'ye kadar tren yolundaki hiçbir Türk köyünün katliamdan kurtulamadığı, yalnız Söke ve mülhakatına 6000'den fazla anasız, babasız nüfusun iltica eylediği, bunların işesiyle evlerine geri gönderilmesi ve yanan evlerinin yeniden yapılması lüzumu arz edilmekte idi"*¹¹².

Bu günlerde, Rum eşkıyalarının faaliyetlerinde görülen artış, aslında Yunanistan'ın büyük işgal planının bir parçasından başka bir şey değildi. Zira Yunanistan, İzmir'in işgalinden sonra işgal sahasını genişletmek için bir sebep oluşturmak üzere bir taraftan Rum eşkıyalar aracılığıyla bölgede güvenlik zafiyeti varmış gibi göstermeye çalışırken diğer taraftan da Söke'nin karşısında bulunan Sisam Adası'nda ve civar adalarda asker toplayarak hazırlıklar yapıyordu. Kuşadası kaymakamlığının 23 Haziran 1919 tarihli telgrafından öğrendiğimize göre 28 yaşına kadar olan herkes Yunan Hükümeti tarafından silah altına alınmıştı. Bunların yarısından fazlası Anadolu harekâtına hazırlanmak üzere Sisam ve civar adalara getirilerek eğitilirken bir kısmı da Selanik yoluyla Rusya'ya sevk edilmişti¹¹³.

30 Temmuz tarihine gelindiğinde ise Söke Jandarma efradından Sarıkemerli Veli ve arkadaşı Hüseyin ile yanlarına kendilerine refakat eden yine Sarıkemerli yirmi yaşlarındaki iki Türk çocuğu, Akburgaz'da bulunan Müslüman ahaliyi kurtarmak için Domatça bucağı civarından geçerlerken Domatça Rumları tarafından pusuya düşürülerek öldürülmüşlerdir. Sarıkemer Karakol Komutanı Jandarma Süleyman Çavuş, öldürülen jandarmalarla, akrabası olan 20'yi aşkın kişinin cenazelerini getirmek için bir girişimde bulunmuşsa da üzerlerine dağdan, kalabalık bir Rum çetesi tarafından yaylım ateşi açılması üzerine cenazeleri alamadan geri dönmek zorunda kalmıştır¹¹⁴. Bu durum incelediğimiz dönem içerisinde Söke kazasında, sadece sıradan halkın değil kolluk güçlerinin de Rum eşkıyalar karşısında çaresiz kaldığını göstermesi açısından oldukça manidardır. 8 Şubat 1919 tarihinden 11 Aralık 1919 tarihine kadar geçen süreçte sadece Söke ve çevresinde Türk köylülerine ait 3.365 büyük baş, 860 küçükbaş hayvan ile 78 at

¹⁰⁹ BOA. DH.İ.UM. EK. 53/130-2.

¹¹⁰ Yalazan, a.g.e., I, 38; Güneş, a.g.e., 86.

¹¹¹ Yalazan, a.g.e., I, 38.

¹¹² Gökbilgin, a.g.e., 202-203.

¹¹³ BOA. DH.ŞFR. 626/168.

¹¹⁴ Sarı-Şimşek, a.g.m., 974; Yalazan, a.g.e., I, 38.

Rum çeteleri tarafından gasp edilmiştir. Türklerin kıymetli eşyaları da Rum çetelerinin gaspından nasibini almıştır¹¹⁵.

6 Ağustos 1919 tarihli Jandarma Kumandanlığının tezkere suretinde belirtildiğine göre İzmir ve civarındaki Rum ahalisi ile Çirkince, Balatçık ve Mürselli karyeleri Rumları tarafından bölgedeki köyler müteaddit defalar basılıp ev eşyaları, paraları, hayvanları gasp edildiği gibi bölge halkına cinayet, darp ve ırza geçme gibi pek çok mezalimde de bulunmuşlardı¹¹⁶. 7 Ağustos 1919 günü, Akburgaz köyünden Kurukayısıoğlu Hasan tarlasında Rum çeteleri tarafından katledilirken bir gün sonrasında Keliç köyü civarında su değirmenlerine un öğütmeye giden dört erkek ve üç kadından üç günden beri haber alınmamış olup, köylerine dönmemişlerdir. Onların akıbetinin de diğerleri gibi olduğu bilinmektedir¹¹⁷. Gelişmeler üzerine Dâhiliye Nezareti, İdare-i Örfiye Kararnamesi'ne dayanarak daha önce Aydın'da faaliyet gösteren İdare-i Örfi Divan-ı Harbi'ni Çine'de bulunan 57. Fırka nezdinde yeniden oluşturmak suretiyle Aydın, Denizli, Antalya ve Muğla'da silahlı çete faaliyetlerinin önlenmesini amaçlamıştır¹¹⁸.

Mütarekenin üzerinden yaklaşık bir yıl geçmesine rağmen Rum çeteleri, teşkilatlı bir şekilde adalardan gelmeye ve Ege sahilindeki yerleşim merkezlerine saldırmaya devam ettiler. Nitekim Aydın ve havalisi Kuvayı Milliye Komutanı Demirci Mehmet Efe, Harbiye Nezareti'ne gönderdiği 18 Ekim 1919 tarihli telgrafta Milas'ın Kocaorman yöresinde 30 kişilik bir Rum çetesinin icrayı faaliyete başladığını, Rumların başta Sisam Adası olmak üzere Ege adalarında teşkilatlanarak dört beş bin kişilik bir kuvvet oluşturduklarını ve bu kuvvetlerle Söke ve Milas sahillerine taarruz edeceklerini bildirmekteydi¹¹⁹. Saldırıların hedefinde oldukça geniş bir coğrafyanın var olduğu görülmektedir. Nitekim Dahiliye Nezaretinin 26 Ekim 1919 tarihinde, Sadarazamlık makamına ve Hariciye Nezaretine gönderdiği yazılardan öğrendiğimize göre, Sökeli Kaptan Aleko'nun öncülüğünde Sisam Adası'nda yaklaşık 4 bin kadar Rum eşkıyasından bir takım çeteler oluşturulmuştu. Bu çetelerin şu günlerde Antalya ve Kuşadası sahillerine çıkacağıının haber alınması üzerine, Aydın vilayeti tarafından da gerekli tedbirler alınmıştı. Bu çetelerden birisi Milas ile Söke arasındaki Koca Orman bölgesinde görülmüş ve bölgeye hemen bir takip müfrezesi gönderilmişti¹²⁰. Sisam Adası'ndan gelerek Söke'nin Akköprü ve Yoran beldelerinde teşkilatlanan bu Rum çeteleri, Koca Orman ve Kazıklı taraflarında bazı yolcuları çevirerek zulümler yapmaya başlamışlardı. Takip ve tenkilleri için hemen müfrezeler sevk olunmuş, İtalyanlar tarafından sevk edilen müfrezeler, daha sonra Söke'den çıkarılan Mustafa Efendi müfrezesi ile birleşmişlerdi. Birleşen müfrezeler ile Rum çeteleri arasında Söke'nin Gülebeç mevkiinde meydana gelen çatışmada Rum şakilerden 4'ü ölü, 3'ü ise sağ olarak ele geçirilmiş ve Söke hükümetine teslim edilmişlerdi. İtalyanlardan 1 başçavuş hayatını kaybederken 1 asker de yaralanmıştı. Söke Müfrezesinde dahi 4 kayıp ve 3 yaralı bulunmaktaydı¹²¹.

Söke ve Kuşadası havalisinde faaliyet gösteren Rum eşkıyaların ekserisi, eskiden ismi geçen kazalarda ikamet eden Rum köylülerinden oluşmaktaydı. 1920 yılı başlarında, Söke ve Kuşadası kazalarının Rum köyleri ahalisinden olup, vaktiyle Sisam'a gitmiş olan birtakım Rumlarla, Sisam serserileri, bir Yunan subayının komutası altında, Müslümanları öldürmek maksadıyla 100 kişiden müteşekkil bir çete oluşturarak, Aydın vilayeti sahillerine saldırmakta, cinayetler işleyerek yöre köylülerini öldürmekte ve hayvanlarını gasp etmekteydiler. Bahsi geçen Rum çetesi, 31 Ocak günü Çanlı köyü sahiline çıkarak

¹¹⁵ Sarı-Şimşek, a.g.m., 974.

¹¹⁶ BOA. HR.SYS. 2709/15-46.

¹¹⁷ Yalazan, a.g.e., I, 39.

¹¹⁸ BOA. DH. KMS. 53-2/73.

¹¹⁹ Zafer Çakmak "Batı Anadolu'da...", 142.

¹²⁰ BOA. DH. KMS. 56/1-1.

¹²¹ BOA. DH. KMS. 56/1-3; BOA. DH. ŞFR. 649/34; BOA. BEO. 4598/344834-50.

Müslüman köylerine saldırılarda bulunmuş ve 30 adet keçiyi çalmak suretiyle Sisam Adası'na kaçırmışlardı. Civar İslam köylerinden ise 600 civarında keçiyi çalarak Sisam'a götürdükleri istihbaratı alınmıştı. Olayın haber alınması üzerine hemen üç subayın kumandasında Söke ve Kuşadası Jandarma Müfrezeleri ile Kuvayı Milliyeden oluşan birlikler takiplerine gönderilmişti. Eşküyaların elinden çalınan hayvanların bir kısmı kurtarılabılmış fakat, Rum şakiler, gördükleri tazyik üzerine derhal Sisam Adası'na firar etmişlerdi. Kuşadası İtalyan İşgal Kumandanlığından bildirildiğine göre, daha sonra Sisam Konsolosu aracılığıyla önceleri Sisam'a aşırılmış olan 200 keçi ile 15 adet beygir ele geçirilirken Rum asilerden 15 kişi de orada tutuklatılmıştı¹²².

Söke kazası ve civarında faaliyet gösteren meşhur çetelerden birisi de Köse Yani çetesi idi. Mütareke sonrasında bölgeyi Yunanistan'a ilhak etmek isteyen Sökeli Yerli Rumlar tarafından Girit'ten getirilerek kiralık eşkıya olarak tutulmuştu. Bölgede faaliyet gösteren pek çok Rum çete liderinde de görüldüğü üzere onunda da aslında bir Yunan subayı olduğu söyleniyordu¹²³. Yunan işgali başlar başlamaz daha önce de Türk jandarması tarafından güvenliğin bir türlü sağlanamadığı Rumların yoğun olarak yaşadığı Akköy ve Yoran köylerinde Rum çeteler ve özellikle bunların arasında Köse Yani çetesi hem Türk köylüsüne hem de güvenlik güçlerine karşı acımasız eylemlerde bulunmuşlardı¹²⁴. Daltayan namıyla da meşhur olan Yani çetesi, Mütareke'nin akabinde Söke'nin Gülebec ve At Burgazı köylerinde bir jandarmayı şehit ederken iki jandarmayı da yaralamışlardı. Yine Tomatçe köyü yakınlarında Söke eşrafından Ömer Ağa Zade Mehmet ağanın oğlu Ahmet Bey'i katleden katil de Yani'ydi. Söke Kaymakamlığından Aydın vilayetine gönderilen yazıdan öğrenildiğine göre Yani, nihayetinde 14 Nisan 1920 gecesi Söke'nin Tomatçe köyüne bir saat mesafede bulunan bir bahçe evinde gizlendiği sırada ele geçirilmişti¹²⁵.

Yunanistan'ın ve İtilaf Devletlerinin desteklerini sürekli olarak arkalarında hisseden Rum çeteleri, bölgede eşkıyalık faaliyetlerinde bulunurken çok farklı hile ve yöntemlere de başvurabilmekteydiler. Bir yandan Yunan ve İngiliz askeri elbiselerini giymek suretiyle Osmanlı güvenlik güçlerinin kendilerine karşı koymalarını önlemeye çalışırken; öte yandan da zeybek elbiseleri giyerek Müslüman ve Hıristiyan ahaliyi katledip, suçu Müslümanlara atmaktaydılar. Bu maksatla Yunanistan, İzmir ve havalisinde pek çok zeybek elbisesi tedarik ederek, bunların bir kısmını işgal mıntıkları dahilindeki Rum çetelerine dağıtırken, bir kısmını da işgal sahaları dışındaki Rumlardan fikirlerine hizmet edecek olanlara vermekteydi. İşte bu noktada Yunanistan, gerçekleştirmeyi tasarladıkları umumi taarruza mukabil olarak Hıristiyan ahalinin Türkler tarafından katledildiğini iddia edecekti¹²⁶.

Söke'yi işgal eden Yunan askerleri ilk etapta hemen Rumlara ve Ermenilere silah dağıtımında bulunmuşlardır. Söke'deki her Rum'un evi adeta cephanelik haline gelmiştir. Yerli Rumlar, Yunanlılarla iş birliği içerisinde bir taraftan bütün mağaza ve evleri yağmalarken, diğer taraftan da bir kısım Türk mahallelerini yakmış, civardaki İslam köylerinde korkunç zulüm ve işkencelerde bulunmuşlardır. Yunan Hükümeti Söke'yi soyup yağmalamak için Söke Belediye Başkanı Emolendi, Belediye üyesi Koço ve Mülkiye Müfettişi Kirkoru resmen göndermiş, Söke soygununu bu yerli Rum yöneticiler sevk ve idare etmişlerdir¹²⁷. Benzer hususlar İtalyan arşiv belgelerinde de yer almıştır. Söke'den İstanbul İtalyan Büyükelçiliği'ne çekilen telgrafta, işgal bölgesindeki Yunan vahşetinin, genişleyerek yayıldığı, Aydın'ın doğusundaki Köşk'te katliam yaptıkları ve katliamların sadece Yunan askerleri tarafından değil, Yunan

¹²² BOA. DH. EUM.AYŞ. 33/8.

¹²³ Parlak, a.g.e., 475.

¹²⁴ Güneş, a.g.e., 78.

¹²⁵ BOA. DH. EUM.AYŞ. 75/97.

¹²⁶ BOA. DH. KMS. 52/50.

¹²⁷ Hocaoğlu, a.g.e., 227-229.

yetkililerin izin verdiği ve yönlendirdiği yerli Rum çeteler tarafından da yapıldığı ifade edilmiřtir¹²⁸. Rum çeteleri, 30 Mayıs 1922 tarihinde Ağaçlı, Ferikler, Yoğurtçular ve Kızılcaköy'ü basarak yağmalamışlar, Kızılcaköy'ü civarında bir kadınla bir erkeği öldürmüşler ve üç kadına da tecavüz etmişlerdir. Efeler ve Badem köyleri arasında, Urlalı Süslüoğlu Kasap Hüseyin ile Kerim Ağa'nın damadı ve kardeşini katleden Rum eşkıyalar, Tahtalı köyünden de bir erkeği öldürmüş bir kadını da dağa kaldırmıřlardır¹²⁹. İtalya'nın Kuşadası muavin konsolosu Costa Sanseverino tarafından İzmir Başkonsolosuna gönderilen yazıdan öğrenildiğine göre ise, Haziran 1922 tarihinde Söke ve Kuşadası arasında bulunan Anya, Yayla, Caferli ve Akçaova köylerinin halklarına zulmetmiřlerdir¹³⁰. Köylerde öldürdükleri Müslümanların kafalarını keserek merkeze götüren Rumlar, orada "Türk çeteleriyle yapılan çarpışmalarda ölü olarak elde edilen Türk çetecilerinin kafalarıdır" diye teşhir etmekteydiler¹³¹.

5 Eylül 1922 tarihinde Söke'yi yakarak çekilen Yunanlılar, işgal boyunca onlarla iş birliği içerisinde olan Rumları da beraberlerinde götürmüřlerdir¹³². Söke Kaymakamlığının 5 Eylül 1922 tarihli telgrafından öğrendiğimize göre, çekilme esnasında Yunanlılar tarafından Söke'deki Rumlara silahlar dağıtılmıştır. Son iki gündür Kuşadası'na çekilmekte olan Sökeli Rumlar ise bu silahları Kuşadası'ndaki Hıristiyanlara dağıtmışlardır. Yunanlılar işgal ettikleri her yeri boşaltırken yaptıkları gibi Söke'de de şehri yakmadan önce yerli Rumları erkenden haberdar etmiřlerdir¹³³. Çekilme esnasında Söke hükümet konağı yakılmamış fakat çarşı tamamen yakılmıştır. Çarşı civarındaki mahalleler ile Rum mahallesindeki büyük kiliseden çaya doğru uzanan cadde üzerindeki haneler ve İtalyan kumandanlık dairesi kısmen yakılmıřtır¹³⁴. Söke kazasında 1148 hanenin Yunanlılar ve işbirlikçileri olan Rumlar tarafından yakıldığı tespit edilmiřtir¹³⁵. Halkın varı yoğu, bütün serveti soygunlara yağmalara uğramış, canını kurtarmak isteyen ahali buldukları yerlerden kırsala doğru yönelince de düşman mitralyözleri ve süngüleriyle şehit edilmiřlerdir¹³⁶.

Söke'deki Rumlar gerek Büyük Harpte ve gerekse de Millî Mücadele döneminde sadece çetecilik faaliyetlerinde bulunmamışlar, aynı zamanda casusluk faaliyetinde de bulunarak başta Yunanlılar olmak üzere İtilaf Devletlerine bilgi taşımışlardır. Örneğin Söke'nin Yoran köyünden bir Rum, 12 Eylül 1921 tarihinde casusluk yaptığı iddiasıyla yakalanmıştır. Bunlar Millî Mücadele sonrasında işgallerin bitmesiyle beraber adalet önüne çıkarılarak mahkemelerde yargılanmışlardır. Yine Söke'nin Rum mahallesinden Yorgi oğlu Tabip Aleksi, "Yunanlılarla muhabere ve casusluk eylediği iddiasıyla" tutuklanırken aynı şekilde Koçarlı nahiyesine bağlı Yeniköy sakinlerinden Yorgi oğlu Dimestoklu da casusluk iddiasıyla tutuklanmıştır. Sonrasında suçu sabit görülerek dava dosyası Aydın Bidayet Mahkemesine gönderilmiřtir¹³⁷.

¹²⁸ Çelebi, "İtalyan Arşiv Belgelerinde...", 46.

¹²⁹ Hocaoğlu, a.g.e., 227-229; Turan, a.g.e., 181-183.

¹³⁰ Çelebi, "İtalyan Arşiv Belgelerinde...", 47.

¹³¹ Hocaoğlu, a.g.e., 228-229.

¹³² Turan, a.g.e., 183.

¹³³ Mustafa Tayla, *Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2001), 165-166. Hocaoğlu, a.g.e., 223-226.

¹³⁴ Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti, 231; Tayla, a.g.e., 153.

¹³⁵ Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti, 224.

¹³⁶ Tayla, a.g.e., 153.

¹³⁷ Sarı-şimşek, a.g.m., 976.

Büyük zaferden sonra Rum nüfusun çoğu Yunan ordusuyla kaçmış, kalanlar da mübadele ile Yunanistan'a göç etmiştir¹³⁸. Bununla beraber Söke ve çevresinde Rumların neden olduğu asayiş sorunları, önceki dönemlerle kıyaslanacak kadar olmasa da Cumhuriyetin ilk yıllarında bile zaman zaman ortaya çıkmıştır. Örneğin, 14 Aralık 1923 tarihinde Sisam Adası'ndan gelen yelkenli ve motorlu bir kayık Doğanbey sahili açıklarında o civarda bulunan devriye Türk müfrezesiyle çatışmaya girerken, ertesi gün sabahı yine ikinci bir kayığın bahsi geçen sahil açıklarında gözetlemelerde bulunduğu görülmüştür¹³⁹. Nitekim, 1924 yılı başlarında bile gazetelerde Rumların Sisam Adası'ndan gelerek Söke köylerine zarar verdiğine dair haberler yer alabilmektedir¹⁴⁰.

¹³⁸ Nejdet Bilgi, "Cumhuriyet'in ilk yıllarında İzmir Basınında Söke", *I. Uluslararası Aşşğı Büyük Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat tarihi Sempozyumu 15-16 Kasım 2001, Söke*, Editör: Adnan Öztürk, İzmir, (2002): 131.

¹³⁹ BOA. HR. İM.. 86/75.

¹⁴⁰ Bilgi, a.g.m., 137.

Sonuç

Osmanlı ülkesinin her tarafında görüldüğü gibi Aydın sancağında ve bu sancağın bir kazası olan Söke’de de gayrimüslimler, devletin bütün imkanlarından yararlanmışlar, idari, sosyal ve ekonomik hayatta oldukça aktif bir rol oynamışlardır. İncelediğimiz dönem içerisinde Söke kazasında nüfus çoğunluğunu Müslüman halk teşkil ediyor, ikinci sırada ise Rumlar yer alıyordu. Bununla beraber Aydın sancağı içerisinde Rum nüfusunun en yoğun olarak bulunduğu yer Söke kazasıydı. Bunlar; casusluğun yanı sıra askere alınan Rumların firarlarına destek Olma, ihtilal komiteleri ve çeteler oluşturma, istihbarat toplama, propaganda ve sabotaj gibi çok çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Söke ve çevresi ise özellikle Sisam Adası’ndan gelen ve yerli Rumlarla iş birliği içerisinde faaliyet gösteren Rum çetelerinin saldırılarına maruz kalmıştır. Bunlar, Söke’nin köylerine saldırarak karakolları basmışlar, silah ve cephaneleri ele geçirdikleri gibi cinayetler işleyerek yöre halkının mallarını gasp etmişler, İslam ahalinin hayvanlarını alarak kayıklarla Sisam Adası’na kaçırmışlardır.

İzmir’in işgalinden sonra iyice şımaran Rumların terör faaliyetleri, Söke’deki İtalyan yönetimine rağmen varlığını sürdürmüştür. Söke, 21 Nisan 1920 tarihinde İtalyan birliklerinin ayrılmasından hemen sonra, Yunan askerleri tarafından işgal edilmiştir. Söke’yi işgal eder etmez yerli Rumlarla iş birliği içerisinde şehirdeki bütün mağaza ve evleri yağmalayan Yunanlılar, Türk mahallelerinden bir kısmını da yakmışlardır. Neticede tarihsel süreç içerisinde Osmanlı devletindeki Rum faaliyetleri bütün yönleriyle araştırılmaya ve tartişılmaya devam edecektir. Bu makalede Rumların, 17 Mayıs 1919’daki İtalyan işgalinden Yunanlıların Söke’yi boşalttıkları 6 Eylül 1922 tarihine kadar olan işgal döneminde Söke kazası ve yakın civarındaki faaliyetleri tasvir edilmiştir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO.), 4598/344834-50, 59.

BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalem-i (DH.EUM.AYŞ.), 8/105.

BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalem-i (DH.EUM.AYŞ.), 12/59.

BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalem-i (DH.EUM.AYŞ.), 14/39-2,3.

BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalem-i (DH.EUM.AYŞ.), 33/8.

BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalem-i (DH.EUM.AYŞ.), 66/3.

BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalem-i (DH.EUM.AYŞ.), 68/30.

BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalem-i (DH.EUM.AYŞ.), 73/98-2.

BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalem-i (DH.EUM.AYŞ.), 75/97.

BOA, Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Müdüriyeti (DH.İ.UM.), 19/1.

BOA, Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri (DH.İ.UM. EK.), 53/51-1,5.

BOA, Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri (DH.İ.UM. EK.), 53/130-2.

BOA, Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri (DH.İ.UM. EK.), 88/1-342.

BOA, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH-KMS.), 52/27.

BOA, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH-KMS.), 52/32.

BOA, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH-KMS.), 52/50.

BOA, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH-KMS.), 52/69.

BOA, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH-KMS.), 52/72.

BOA, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH-KMS.), 53-2/73.

BOA, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH-KMS.), 54/33-2,4,5,6,7,8,12,13,15.

BOA, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH-KMS.), 56/1-1,3.

BOA, Dahiliye Nezareti Şifre Kalem-i (DH. ŞFR.), 95/135.

BOA, Dahiliye Nezareti Şifre Kalem-i (DH. ŞFR.), 99/222.

BOA, Dahiliye Nezareti Şifre Kalem-i (DH. ŞFR.), 100/143.

BOA, Dahiliye Nezareti Şifre Kalem-i (DH. ŞFR.), 107/5.

BOA, Dahiliye Nezareti Şifre Kalem-i (DH. ŞFR.), 626/168.

BOA, Dahiliye Nezareti Şifre Kalem-i (DH. ŞFR.), 630/9.

BOA, Dahiliye Nezareti Şifre Kalem-i (DH. ŞFR.), 649/34.

BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kalem-i Hususi (EUM.KLH.), 4/34-14.

BOA, Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı (HR. İM.), 86/75.

BOA, Hariciye Nezareti Siyasi (HR.SYS.), 2709/15-46.

Kaynak Eserler ve İncelemeler

Aker, Şefik, 57. *Tümen ve Aydın Milli Cidali, I-II-III*, İstanbul: Matbaa-i Askeri, 1937.

Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti (Matbuat Müdüriyet-i Vesaik-i Resmîyeye Müsteniden Kaleme Alınmış Garbi Anadolu'daki Son Yunan Fecayiiine Aid Risaledir), haz. Mustafa Zahit Öner, İstanbul: Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara 1338, Dün Bugün Yarın Yay., 2020.

Apak, Rahmi, *İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara: TTK, 1990.

Aydinel, Sıtkı, *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1990.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Giriş, VI*, İstanbul: Sabah Kitapları, 1997.

Berber, Ferhat, "Söke Kuva-yı Milliye'si", *Millî Mücadele'de Aydın Cephesi 3-Millî Mücadele'de Söke Cephesi ve Sökeli Cafer Efe Paneli 31 Mart 2006*, Aydın İli ve İlçeleri Kültür ve Eğitim Derneği Yay., Aydın 2007, 39-47.

Bilgi, Nejdett, "Cumhuriyet'in ilk Yıllarında İzmir Basınında Söke", *I. Uluslararası Aşağı Büyük Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat tarihi Sempozyumu 15-16 Kasım 2001, Söke*, Editör: Adnan Öztürk, İzmir, (2002): 130-146.

Cemal Paşa, *Hatıralar*, haz. Alpay Kabacalı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 2017.

Coşar, Ömer Sami, *İstiklal Savaşı Gazetesi, C.I*, Milliyet Yay., 15 Mayıs 1919-8 Ekim 1919.

Çağbayır, Yaşar, *Söke*, İzmir: Ayma Matbaası, 1989.

Çakmak, Zafer, "Batı Anadolu'da (İzmir ve Havalisinde) Rumların Faaliyetleri (1919-1922)", Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 2004.

Çakmak, Zafer, *İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi*, İstanbul: Yeditepe Yay., 2007.

Çelebi, Mevlüt, *İtalyan Arşiv Belgelerinde Anadolu'da Yunan Mezalimi (1919-1922)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2010.

Çelebi, Mevlüt, "İtalyan İşgal Bölgesi olarak Söke" *Millî Mücadele'de Aydın Cephesi 3-Millî Mücadele'de Söke Cephesi ve Sökeli Cafer Efe Paneli 31 Mart 2006*, Aydın İli ve İlçeleri Kültür ve Eğitim Derneği Yay., Aydın 2007, 65-71.

Elmacı, Mehmet Emin, "Sökeli Cafer Efe", *Millî Mücadele'de Aydın Cephesi 3-Millî Mücadele'de Söke Cephesi ve Sökeli Cafer Efe Paneli 31 Mart 2006*, Aydın İli ve İlçeleri Kültür ve Eğitim Derneği Yay., Aydın 2007, 49-57.

Genel Kurmay Başkanlığı; *Türk İstiklal Harbi: Batı Cephesi, I, 1. Kısım*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994.

Genel Kurmay Başkanlığı; *Türk İstiklal Harbi: Batı Cephesi, II, 1. Kısım*, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994.

Gökbel, Asaf, *Millî Mücadele'de Aydın*, Aydın: Kolalı Matbaası, 2005.

Gökbel, Asaf ve Hikmet Şölen. *Aydın İli Tarihi (Eski Zamanlardan Yunan İşgaline Kadar)*, C.I. Aydın: Ahmet İhsan Basımevi, 1936.

- Gökbilgin, M.Tayyib, *Milli Mücadele Başlarken (Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılmasına)*, İstanbul: Kronik Yay., 2018.
- Gün, İsmail ve Ahmet Özdemir. *Söke Tarihi ve Coğrafyası*. Aydın: CHP Basımevi, 1941.
- Halıcı, Şaduman, *Millî Mücadele'de Kuşadası ve Söke (1919-1922)*, İzmir: Yeniyo! Matbaası, 2009.
- Güneş, Günver, "Kurtuluş Savaşı'nda İşgal Döneminde Söke", *I. Uluslararası Aşağı Büyük Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat tarihi Sempozyumu 15-16 Kasım 2001, Söke*, Editör: Adnan Öztürk, İzmir, (2002): 109-120.
- Güneş, Günver, "Yunan İşgalinin Söke ve Çevresinde Yarattığı Tahribat", *Millî Mücadele'de Aydın Cepheleri 3-Millî Mücadele'de Söke Cephesi ve Sökeli Cafer Efe Paneli 31 Mart 2006*, Aydın İli ve İlçeleri Kültür ve Eğitim Derneği Yay., Aydın 2007, 73-96.
- Halıcı, Şaduman, *Millî Mücadele'de Kuşadası ve Söke (1919-1922)*, İzmir: Yeniyo! Matbaası, 2009.
- Hocaoğlu, Mehmed, *Belgelerle Yunan Barbarlığı*, İstanbul: Berekat Yayınevi, 1985.
- Kitsikis, Dimitri, *Yunan Propagandası*, İstanbul: Meydan Neşriyat, 1963.
- Köstüklü, Nuri, *Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1990.
- Mccarthy, Justin, *Ölüm ve Sürgün*, Çev. Bilge Umar, İstanbul: İnkılap Yay., 1998.
- Mehmetefendioğlu, Ahmet, "İşgal Öncesinde ve İşgalde Söke'de Güvenlik", *Millî Mücadele'de Aydın Cepheleri 3-Millî Mücadele'de Söke Cephesi ve Sökeli Cafer Efe Paneli 31 Mart 2006*, Aydın İli ve İlçeleri Kültür ve Eğitim Derneği Yay., Aydın 2007, 29-37.
- Parlak, Türkmen, *İşgalden Kurtuluşa I Yunan Ege'ye Nasıl Geldi (İlk Günler)*, İzmir: İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yay., 1982.
- Sanders, Von Liman, *Türkiye'de Beş Yıl*, Çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 2018.
- Sarı, Muhammed ve Muttalip Şimşek, "Millî Mücadele Yıllarında Aydın Sancağında Gayr-i Müslimlerin Faaliyetleri", *Büyük Taarruzun 90. Yılında Uluslararası Millî Mücadele ve Zafer Yolu Sempozyumu 2-4 Ekim 2012, C.II*, Ankara, (2014).
- Serçe, Erkan, *İzmir ve Çevresi Nüfus İstatistiği 1917*, İzmir: Akademi Kitabevi, 1998.
- Smith, Michael Llewellyn, *Anadolu Üzerindeki Göz (İonian Vision)*, İstanbul: Hürriyet Yay., 1978.
- Sonyel, R. Salahi. "Hıristiyan Azınlıklar ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemi", *Yeni Türkiye Dergisi*, 38/3-4(2001): 687-691.
- Süvari Yüzbaşı Ahmet, *Türk İstiklal Harbi Başında Millî Mücadele*, İzmir: Akademi Kitabevi, 1993.
- Taçalan, Nurdoğan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, İstanbul: Hür Yayın, 1981.
- Tansel, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, I, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yay., 1991.
- Tayla, Mustafa, *Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2001.
- Tekeli, İlhan ve Selim İlkin. *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Ankara: TTK, 1989.

- Turan, Mustafa, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 2006.
- Ülker, Necmi, "Mondros Mütarekesi Döneminde Aydın Vilayetinin Nüfusuna Dair Bir Belge", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.V, (1990): 35-36.
- Yalazan, Talat, *Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soykırımı Girişimi (15 Mayıs 1919-9 Eylül 1922)*, I-II, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1994.